

Hasagas Gevul

Shiur# 520 | July 12th 2025

משנה מסכת אבות פרק ה משנה יט

כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא שנאמר (משלי ח') להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר (תהלים נ"ה) ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך:

רבינו יונה שם

כל מי שיש בו שלשה דברים וכו' - היה אפשר לתנא לקצר ושלא להאריך כלל ופרט והיה יכול לומר כל מי שיש בידו עין טובה /רעה/ ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע ולמה תנא דרך כלל והדר מפרש דרך פרט אלא בא ללמדנו שבג' דברים האלה אשר זכר ראשונה כוללים כל השלימות ואם רבו חלקיו וכן השלשה דברים ההפכיים להם כוללים כל הפחיתות וזהו כי אם היה מקצר על דרך שאמר כי היה נשמע שמי שיהיו לו הג' דברים הנזכרים הוא מתלמידיו של אברהם אבינו אך לתלמידיו של אברהם אבינו היו לו שלמיות רבות לאלפים ולרבבות זולת אלה אשר על כן אמר ראשונה שמי שיהיו לו השלשה דברים האלה אשר יזכור הוא מתלמידיו של אברהם אבינו ואח"כ פירש שתלמידיו של אברהם אבינו היה עין טובה וכו' כלו' כל השלמותם על שעליהם היו נקראים תלמידיו היו עין טובה וכו' ועל כן לא אמר תלמידיו של אברהם אבינו היה להם עין טובה וכו' שהיה נשמע שהיה להם אלה ג' דברים עם שהיו להם עוד דברים אחרים כאלה אך באומרו תלמידיו של אברהם אבינו עין טובה וכו' רמז שאלה הג' דברים היו הגורמים היותם מתלמידיו של אברהם אבינו וכו' וכן ההפך לזה בתלמידו של בלעם כי לא אמר תלמידיו של בלעם היה להם עין רעה וכו' להורות שכל עצמות הלמוד שלמדו מבלעם הרשע היו הג' דברים הללו בלתי רעות אחרות אשר עליהם היו תלמידי של בלעם היה תלמידי בלעם כי בהם היו כלולות כל הרעות ואם רבו חלקיהן.

רש"י פרשת בלק כב פסוק כב

לשטן לו - מלאך של רחמים היה והיה רוצה למנעו מלחטוא, שלא יחטא ויאבד:

ומזונותיו של אדם קצובין לו, ולכל אחד משפיעין מן השמים כדי חלקו, עם כל זה הוא טועה בדמיונו, ובכגון דא שכיח מאד שמטעה עצמו. לכן "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" - שלא יהיו פתחי חנויותיהן מכוונין זה מול זה, ואז ישמח כל אחד במתנת חלקו (ספר 'לקוטי צבי'). ומעתה נבוא לדון בשאלה הבאה:

האם חייב המוכר לגלות לקונה שיוכל למצוא את מבוקשו אצל ה'מתחרה' שלו?

שאלה

סיפר מוכר ספרים אחד: הגיע אל חנותי אחד מהקונים הותיקים שלי, וביקש ספר מסוים. התנצלתי והודעתי לו שלעת עתה אין לי את הספר. תוך כדי הדברים, נזכרתי כי בקרבת מקום נפתחה חנות ספרים חדשה, בה יוכל למצוא הקונה את מבוקשו, אלא שחנות זו נחשבת ל'מתחרה' שלי, ויש בה מבצעים חדשים, מבחר גדול של ספרים וכו', ולכן חששתי לשלוח אותו לשם, פן יהפוך להיות שם לקוח קבוע...

שאלתי היא, האם מן הדין לא היה לי לחשב חשבונות כאלו, אלא לגלות את אוזנו של האיש אודות החנות האחרת? יורנו המורה, ושכמ"ה.

תשובה

השיב מו"ר שליט"א:

① דורשת הגמרא במסכת תמורה (ט"ז): "רש ואיש תככים נפגשו, מאיר עיני שניהם ה' (משלי כ"ט) - בשעה שהתלמיד הולך אצל רבו ואומר לו: למדני תורה! אם מלמדו, מאיר עיני שניהם ה', ואם לאו, עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה' (שם כ"ב), מי שעשאו חכם לזה, עושה אותו טיפש, טיפש לזה, עושה אותו חכם". דהיינו, "רש" הוא התלמיד שאינו יודע דבר. ו"איש תככים" הוא הרב, שיודע שני סדרים או שלשה, ועדיין צריך ללמוד. ואומרת הגמרא, כי כאשר הרב מלמד את התלמיד, ה' מאיר עיני שניהם - הקב"ה מלמד את הרב את אשר טרם למד, וכל שכן שה"רש" מתלמד. ואם לאו, השי"ת עושה אותם לבריאה חדשה, כלומר, אפילו אם

הרב נחשב ל"עשיר" הבקי בכל חדרי תורה, נענש ועושהו הקב"ה לטיפש, ואילו את התלמיד הופך לחכם, בשכר שמסר עצמו על דברי תורה.

למדנו אפוא מדברי הגמרא, את חומר עונשו של אדם המונע את חברו מללמוד.
ובודאי שגם בענייננו בודאי שלא היה לו לבעל החנות לעסוק בשיקולים אישיים
ובטובת עצמו, בעוד שחבירו מחפש אחר ספר ללמוד בו.

② ואף אם לא היה מדובר בספר לימוד, מכל מקום הנמנע מלעשות חסד עם הקונה והמוכר האחר, הרי הוא חסר באמונה, שהרי "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה" (ביצה ט"ז).

③ ונאמר עוד במסכת יומא (ל"ח:) 'אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלא נימא' (שערה). מדוע השתמשו רבותינו דוקא במשל של 'כמלא נימא'? ובכן, ביאר ב'נחלת אליהו' (פרשת מקץ), שהרי נאמר במסכת בבא בתרא (ט"ז.) 'הרבה נימין בראתי באדם, וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה, שלא יהיו שתיים יונקות מגומא אחת, שאלמלי שתיים יונקות מגומא אחת, מחשיכות מאור עיניו של אדם'. ואין לך שני דברים קרובים זה לזה יותר מנימא אחת לחברתה, ואף על פי כן אין אחת יונקת מחברתה, וכן הוא בפרנסה - אפילו שהחנניות קרובות, יש לו לאדם להאמין שאין חבירו יונק משלו כלום...

ואדרבה, לפעמים נגזר עליו שתתמעט פרנסתו, והקונים ילכו לאחר, והקב"ה עושה עמו בזה חסד, שבמקום שיהיו לו קשיים כאלו שמחמתם לא יוכל כלל לעמוד בחנותו, כגון מחלה וכדו', הוא פותח חנות לידו, שהקונים יתמעטו, והוא ישאר בריא וחזק. ואם כן, יש לו להודות לחבירו שבזכותו נשאר בריא ולא נגרם לו שום נזק. (וראה עוד מה שכתב בזה ב'בן יהודה' בבבא מציעא סוף פרק רביעי).

כיצד הגיב הצדיק כאשר נפתחה מולו חנות מתחרה?

מעשה שהיה: מול חנותו של סוחר אחד נפתחה חנות מתחרה. אותן סחורות

תלמוד בבלי מסכת מכות דף כד עמוד א

בא דוד והעמידן על אחת עשרה, דכתיב: מזמור לדוד [ה'] מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך, הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו, לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרובו, נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד נשבע להרע ולא ימיר, כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם. הולך תמים - זה אברהם, דכתיב: התהלך לפני והיה תמים. פועל צדק - כגון אבא חלקיהו. ודובר אמת בלבבו - כגון רב ספרא. לא רגל על לשונו - זה יעקב אבינו, דכתיב: אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע. לא עשה לרעהו רעה - שלא ירד לאומנות חבירו.

רמב"ם הלכות דעות פרק ה הלכה יג

משאו ומתנו של תלמיד חכם באמת ובאמונה, אומר על לאו ולא ועל הן הן, מדקדק על עצמו בחשבון ונותן ומוותר לאחרים כשיקח מהן ולא ידקדק עליהן, ונותן דמי המקח לאלתר ואינו נעשה לא ערב ולא קבלן ולא יבא בהרשאה, (אינו) מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו תורה, כדי שיעמוד בדבורו ולא ישנהו, ואם נתחייבו לו אחרים בדין מאריך ומוחל להן ומלוה וחונן, ולא ירד לתוך אומנות חבירו, ולא יצר לאדם לעולם בחייו, כללו של דבר יהיה מן הנרדפים ולא מן הרודפים מן הנעלבים ולא מן העולבים, ואדם שעושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

אור החיים פרשת וישב פרק לז פסוק כא

ויציליהו מידם. פי' לפי שהאדם בעל בחירה ורצון ויכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה משא"כ חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים, והוא אומר ויציליהו מידם פי' מיד הבחירי ובזה סתר אומרו ונראה מה יהיו חלומותיו וגו' כי הבחירה תבטל הדבר ואין ראייה אם יהרגוהו כי שקר דבר:

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף טז עמוד א

כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה.

ספר אמונה ובטחון לחזו"א - פרק ג

טו. ואמנם אומן של בני מתא דמצי לעכב משום פסקת לחיותאי, אינו על צד מציאות, אלא על צד חיוב ההשתדלות, שכל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה ועד יוה"כ, ולא יחסר לו אם יהי' כאן אומן מתא אחריתא, ולא יותיר לו אם לא יהי', רק אם מצי לעכב נכנס זה בחוב השתדלות מצדו, וחוב הרחקת הנזק מצד רעהו,

ואי לא מצי מעכב אין בו משום חוב השתדלות, ואין על חברו משום מזיק, אבל המטריף לחם חקו של כל יצור בטח יתן לו די מחסורו, והרדיפה אחר הסיבות המדומות לפי תיור הלב זזנות העינים הבל: ואמנם בזמן שמשים את רעהו לממרת חציו של מרירת יומו, ותולה בו את כל העילות של אי הצלחתו, בעת שרעהו זכאי במשפטי התורה, הוא נלכד בעון קטנות האמונה בהשגחתו ית', שמעיקרי היראה להאמין שאין בריה בעולם שבכחה להרע לו או להיטיב לו זולת גזירתו ית', ואמנם אם רעהו עושה רשע שלא במשפט יתכן שעליו נאמר מגלגלין חוב ע"י חייב ונעשה שליח להטות העונש שנגזר על רעהו על ידו, אכן בעת שעושה ע"פ התורה אין זה בכלל שליחות רע כלל ואינו נוגע במה שמוכן לחברו כלל ולא יחסר לחברו על ידו כלום:

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כא עמוד ב

אמר רב הונא: האי בר מבואה דאוקי ריחיא, ואתא בר מבואה חבריה וקמוקי גביה, דינא הוא דמעכב עילויה, דא"ל: קא פסקת ליה לחיותי. לימא מסייע ליה: מרחיקים מצודת הדג מן הדג כמלא ריצת הדג; וכמה? אמר רבה בר רב הונא: עד פרסה! שאני דגים, דיהבי סייארא. א"ל רבינא לרבא: לימא, רב הונא דאמר כרבי יהודה; דתנן, רבי יהודה אומר: לא יחלק חנוני קליות ואגוזין לתינוקות, מפני שמרגילן אצלו, וחכמים מתירין! אפי' תימא רבנן, עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי יהודה התם - אלא דאמר ליה: אנא קמפלגינא אמגוזי, את פלוג שיוסקי, אבל הכא אפילו רבנן מודו, דא"ל: קא פסקת ליה לחיותי. מיתיבי: עושה אדם חנות בצד חנותו של חברו, ומרחץ בצד מרחצו של חברו, ואינו יכול למחות בידו, מפני שיכול לומר לו: אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי! תנאי היא; דתניא: כופין בני מבואות זה את זה שלא להושיב ביניהן לא חייט ולא בורסקי, ולא מלמד תינוקות, ולא אחד מבני בעלי אומניות, ולשכנו אינו כופיהו; רשב"ג אומר: אף לשכנו כופיהו. אמר רב הונא בריה דרב יהושע: פשיטא לי, בר מתא אבר מתא אחריתי מצי מעכב, ואי שייך בכרגא דהכא - לא מצי מעכב, בר מבואה אבר מבואה דנפשיה - לא מצי מעכב. בעי רב הונא בריה דרב יהושע: בר מבואה אבר מבואה אחרינא, מאי? תיקו.

רש"י מסכת בבא בתרא דף כא עמוד ב

מרחיקין מצודת הדג מן הדג - צייד שנתן עיניו בדג עד שהכיר חורו מרחיקין שאר ציידין מצודתם משם אלמא אף על גב דלא זכה ביה ולא מטא לידיה מרחיקין משם דא"ל קא פסקת לחיותי. שאני דגים דיהבי סיירא - נותנין עין בהבטם להיות נוהגים לרוץ למקום שראו שם מזונות הילכך כיון שהכיר זה חורו ונתן מזונות בתוך מלא ריצתו בטוח הוא שילכדנו דה"ל כמאן דמטא לידיה ונמצא חברו מזיקו אבל הכא מי שבא אצלי יבא ומי שבא אצלך יבא.

נמוקי יוסף מסכת בבא בתרא דף יא עמוד א

בר מבואה אבר מבואה דנפשיה פשיטא דלא מצי מעכב. דתניא עושה אדם חנות בצד חנות של חברו

ומרחץ בצד מרחץ של חבריו ואינו יכול למחות בידו מפני שיכול לומר לו אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי ומיהו היינו דוקא כי ה"ג שעדיין לא הגיע ליד אחד מהם דבר שכל מי שקדם באיזה ענין וקרוב הדבר להגיעו אינו רשאי חברו להקדים וליטלו ממנו וכדתניא [דף כא ב] מרחיקין מצודת הדג מן הדג כמלוא ריצת הדג שהוא פרסה לפי שכבר נתן דייג זה עיניו בדג גדול זה ויודע מקומו ונתן מזונות במצודה וכאילו נצוד ועומד הוא ואילו בא חברו לפרוש מצודה אצלו זימנין שהדג הוא במצודה זו ויצא לאכול מזונות שבמצודת חברו הבא אצלו והוי כאילו נטל ממנו מה שבידו: רב הונא דאמר לעיל דבר מתא אבר מתא מצי מעכב מודה ברוכלים מוכרי בשמים לנשים להתקשט בהם דלא מצו לעכב עלייהו רוכלי העיר:

ערוך השולחן חושן משפט סימן קנו סעיף ו - ז

תניא [ב"ב כ"א ב] כופין בני מבואות זה את זה שלא להושיב ביניהן לא חייט ולא בורסקי ולא אחד מבעלי אומנות ולשכנו אינו כופיהו אמר רב הונא בריה דר"י בר מתא אבר מתא אחרייתא מצי מעכב ואי שייך בכרגא דהכא לא מצי מעכב ובר מבואה אבר מבואה דנפשיה לא מצי מעכב ובר מבואה אבר מבואה אחריתי תיקו וכיון דהוה ספק לא מצי מעכב ויש מרבתינו שמפרשים דה"פ דכשאין ביניהם שום אומן יכולים לעכב שלא יכנס אומן ביניהם מפני ריבוי הנכנסים והיוצאים וכדעת י"א שבסעי' א' דאף במבוי יכולים לעכב ואם כבר יש ביניהם אומן אין יכולים לעכב עוד על מי שבא לעשות אומנות זו כיון שיש כבר נכנסין ויוצאין ואף גם האומן אינו יכול לעכב מפני קפוח פרנסתו דכל אדם יש לו רשות לעשות איזה מלאכה שירצה ואין השני יכול לעכב עליו דזה עושה בשלו וזה עושה בשלו ואינו דומה לעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלו שנקרא רשע כמו שיתבאר בסי' רל"ז דזהו כשעומד על המקח כמ"ש שם ואינו יכול לעכב רק על אחד מעיר אחרת כשאנו פורע מס בכאן [סמ"ע והגר"א] וזהו דעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ו משכנים כופין בני מבוי זא"ז שלא להושיב ביניהם לא חייט ולא בורסי ולא אחד מבעלי אומנות היה שם במבוי אחד מבני מבוי אומן ולא מיחו בו או שהיתה שם מרחץ או חנות או רחים ובא חברו ועשה מרחץ אחרת כנגדו אינו יכול למונעו ולומר לו אתה פוסק חיי ואפילו היה מבני מבוי אחר אינם יכולים למונעו שהרי יש ביניהם אותה אומנות אבל גר ממדינה [עיר] אחרת שבא לעשות חנות בצד חנותו של זה או מרחץ בצד מרחצו של זה יש להם למונעו ואם היה נותן עמהם מנת המלך אינם יכולים למנעו עכ"ל ובענין מנת המלך יתבאר שאינו די במה שהוא ממלכות הלזה אלא שהוא גם מהנושאים בעול בכל צרכי העיר ההיא:

ויש מרבתינו שמפרשים דהבריייתא לא מיירי כשאין שם אומן מאומנות זה אלא כשיש שם מבעלי האומנות הלזה ומפני קיפוח פרנסתם יכולים למחות שלא יכנס לאותו מבוי אפילו כשהמבוי מפולש דאין שם טענת ריבוי נכנסין דהוא כרה"ר ויוכלו גם למחות את כל העיר לבן עיר אחרת מפני קיפוח פרנסתם ואם הבן עיר האחרת משלם מסי העיר הזאת אין יכולים לסגור עליו את העיר רק מבואם יכולים לסגור עליו מפני קיפוח פרנסתם ובבן העיר הזאת אין יכולים לסגור אפילו מבוי שלהם ואם המבוי אינו מפולש יכולים לעכב אפילו על בן העיר הזאת אם אינו ממבואם ומפני טענת ריבוי נכנסים ויוצאים וזה שנתבאר בסעי' א' לדיעה ראשונה

דבמבוי אין טענת ריבוי נכנסים טענה זהו לבני אותו מבוי עצמו [הגר"א סקט"ז] אבל בני החצר יכולים לעכב בכל עניין נמצא דלדיעה זו יש ארבעה חלוקי דינים דבן עיר אחרת כשרוצה להתיישב בעיר הזאת יכול כל אחד לעכב עליו כל העיר ואם משלם מס להעיר הזאת אין יכולים לסגור עליו כל העיר אם ימצא חצר ומבוי שירצו להניחו לדור שמה ולעשות מלאכתו אבל כל מבוי יכולים לעכב עליו אפילו כשהוא מפולש ואף אחד יכול לעכב ומי שהוא מבני העיר הזאת יכול ליכנס לאיזו מבוי שירצה מהמבואות המפולשים כרחובות שלנו אם אנשי החצר שיכנס בה יניחוהו ואין בני המבוי יכולים למחות בו אבל אם הוא מבוי שאינו מפולש יכולים למחות אבני מבוי אחרת ולא על בני מבוי שלהם ואנשי החצר יכולים למחות אפילו על אנשי חצירם כשרוצה לעשות מלאכה שלא החזיק בה עד כה מפני טענת ריבוי הנכנסין וכמ"ש בסעי' א' ואף אחד יכול לעכב ובכל מה שנתבאר אין חילוק בין שבא לעשות איזה אומנות ובין שבא לפתוח חנות למכור סחורה וזהו שיטת רש"י ותוס' והרא"ש והטור והביאו רבינו הרמ"א [וכביאור הגר"א סק"כ ועי' סמ"ע ודו"ק]:

מרדכי מסכת בבא בתרא פרק לא יחפור רמז תקטז

[רמז תקטז] ומבוי הסתום מג' צדדין רק בצד אחד יכנסו לו ודר ראובן אצל סופו הסתום ובא שמעון לדור כנגד הצד הפתוח שאין העובד כוכבים יכול לילך אם לא ילך תחלה לפני פתח שמעון נראה דיכול לעכב עליו *כדבר הונא עיין פח"ה גבי נכסי העובדי כוכבים כו' וגם בפרק האומר גבי רב גידל הוי מהפך כו' ופ"ק דבבא מציעא גבי המגביה מציאה לחבירו אביאסף:

שו"ת הרמ"א סימן י

לדון אותו בדיני ישראל כ"ע לא פליגי שדינן אותו, וצריך לשמור כשידנו תקיפה עליהם.

והואיל וביררנו והוכחנו שדינן כותי בדיני ישראל ונידון כותי עם ישראל כשני נימולים, נבוא ונקפץ אל המקום אשר דברינו הולכים לשם ונדבר על המעשה אשר נעשה בעולם. הנה הוא איש בארץ לועז אשר נודע שמו במרחקים. דלה דלה מים עמוקים, מימיו מתוקים, גוזר ומקים, יברכהו שוכן שחקים. הוא האילן הגדול אשר פרו למאכל ועלהו לתרופה, אמרתו צרופה, הוא ה"ה הגאון מהר"ר מאיר מפאדוואה. והנה שם מגמותיו רעיוניו ומחשבותיו והשתתף עם אחד מאנשי ארצו ומגדוליה דהיינו יענטילומר^{לז} והוא אחד מן מדפיסי הספרים^{לח} והסכימו יחדיו להדפיס החיבור הגדול משנה תורה, אשר חבר הרב הכולל האמתי רבינו משה בן הרב המובהק הדיין רבינו מיימון. וכאשר חשב כן החלו לעשות בעז"ה עד שלע"ע^{לט} נגמר הדבר. והגיה

^{לז} לקמן בסימן נא משתמש במלה זו, ע"ש הערה /מס' עשרים ואחת/.

^{לח} הוא המדפיס הידוע אלוואיזי צראגאדין מוויניציה, ראה תולדות הדפוס צאטליה לח"ד פרידנברג ע' /ששים ותשע/.

^{לט} שלעת עתה.

אותו בשכלו הזך עד אשר לא נשאר בתוך הבר תבן, וסלק המסלה עד לא נשאר בה אבן^מ והנה קם אחד גם כן יענטילומר מעשירי הארץ נגדו^{מא} ואמר אעשה גם אנכי לביתי ואדפיס אנכי גם אני, וכן עשה. והעיקר הוא מאתו שעושה דבר זה על מה שלא נשתתף עמו הגאון הנ"ל, ועושה דבר זה להכעיס ולכלות ממון הגאון הנ"ל ח"ו. כי ידוע אם לא ימכור הגאון ספריו שיכבד עליו המשא מנשוא. והנני לדון בדיני ישראל, באם היו שני אנשים ישראלים על פי תורתנו הקדושה, ונוכיח שזכה הגאון הנ"ל בדינו. ונפרד מזה ונהיה לארבעה ראשים, ועל אלו הארבעה יסודות נרכיב הדבר ועניינו. ואומר, שדין הוא עם הגאון שהוא ימכור ספריו ראשונה. והואיל ובעונותינו שרבו אין ידנו תקיפה לעשות כפי תורתנו, מ"מ לא נניח את שלנו ולומר שכל ישראל ומי שבשם ישראל יכונה לא יקנה שום ספר מיימוני החדשים רק מאותן היוצאים מתחת יד הגאון הנ"ל או באי כחו, והוא מארבעה טעמים.

היסוד הפשוט הראשון הוא בפרק לא יחפור^{מב} אמר רב הונא האי בר מבואה דאוקים ריחיא ואתא בר מבואה חברה וקא מוקים גביה דינא הוא דמעכב עליה. ומשמע מדקאמר ואוקי גביה שעשה דבר זה בידיעתו^{מג} ואפ"ה יכול לעכב עליו. אם כן הרי לפנינו שמדינינו אין לו ליענטילומר שני לדפוס^{מד} זה כלל והגאון הנ"ל היה יכול לעכב עליו כפי שהוכחנו לעיל, וכן מצוה על הדיינין של ישראל. רק שבעונות ידם^{מה} תקיפה עלינו, מ"מ נעשה מה שעלינו מוטל לעשות ונחתוך הדין כדפרישית. ואף על גב שהרב אלפסי והרא"ש^{מי} פסקו דלא כרב הונא דקם ליה כיחידאי, מכל מקום אומר אני שיש להתיישב בדבר. שהרי במרדכי פרק לא יחפור^{מז} מיייתי בשם אביאסף, וז"ל: מבוי הסתום משלשה צדין רק בצד אחד הוא פתוח לכנוס^{מח} בו, ודר ראובן אצל סופו הסתום ובא שמעון לדור כנגד הצד הפתוח, שאין כותי יכול ליכנס למבוי אם לא שיעבור על פתח שמעון, דינא הוא דמעכב עליו כדרב הונא עכ"ל. א"כ משמע שהלכתא כוותיה דרב הונא מדמייתי ראייה מיניה. אלא ע"כ צריכין אנו לחלק בדבר דברי היזקא כגון הכא גבי מבוי שבדאי יזיק לו, כ"ע מודו דהלכתא

^מ הרצ י, י. גרינוואלד, בספרו הרצ יוסף קארו וזמנו, ע' /מאה שמונים ושתיים/ כותב: מרן השתמש על פי רוב בספרי הרמב"ם שילאו לאור זוויילציה שנת ש"י - ש"א, הוגה מהרצ מאיר מפדוה, ראה חיד"א צשה"ג מ - /עשרים ושש/ ולפעמים אמר כז"מ כתב הרצ המגיה וכוונתו להגהת מהר"ם פאלדובה. ועיין צשו"ת חצקת רוכל למר"ן סי' סד שמה"ר אליה קאפשאלץ כותב אליו ומתאר לפניו את גדלותו של מהר"ם מפאלדובה, ומשמע שאז עוד לא הכירו מרן להעריכו כראוי.

^{מא} הוא המדפיס המפורסם מארקו אנטוניו יושטיניאן מוויילציה.

^{מב} צ"צ כא, ב, צדפוס ראשון מלויין צטעות דף פב ע"ב.

^{מג} צדפוס ראשון הנוסחא ואוקי צהדיא, וכן המלה צידיעתו צסוגריים וצאותיות רש"י.

^{מד} צ"ל: להדפיס.

^{מה} צדפוס ראשון: רק שצעונו' יד של עכו"ם תקיפה עלינו.

^{מו} צרי"ף יא, א וצרא"ש פ"צ סי' יב.

^{מז} צ"צ סימן תקטז, המלים פרק לא יחפור צאותיות רש"י וצסוגריים צד"א.

^{מח} צהולצאה ראשונה כתוב לצנו', זאת אומרת אות צ צמקום כ', ולכן כתבו המולי"ם צהולצאות מאותרות לצנות.

כרב הונא^{מט} ואם כן בנדון דידן נמי בריא היזקא הוא, כי היענטיילומר השני נתן להכריז שכל ספר יוזיל זהוב טפי מהגאון. ומי ראה זאת ולא יבא אליו לקנות ממנו, ויכול הוא להוזיל כי הוא מעשירי הארץ. לכן גם בדינינו הלכתא היא כרב הונא ונדון בן נח בדין ישראל, ולכן נחתוך הדין^י כדפירשתי. ואין לומר דמשום שלום מלכות או איבה נקיל בדבר ונעבור קו המשפט, דבר זה אינו כדמפרשים בעלי התוס' אשר מימיהם אנו שותים ריש פ"ק דע"א^{נא} דבדבר מקח וממכר לית ביה איבה משום דכל אחד יוכל להתנצל ולומר אינו צריך לקנות ולמכור, עיין שם בדבריהם. ולכן לית דין צריך בששיב

היסוד השני הוא חד קל ההולך קדמת יושר^{נג} והוא ג"כ בפרק לא יחפור^{נד} דגרסינן שם: רב דימי מנהרדעא אייתי גרוגרות בספינה, א"ל ריש גלותא לרבא פוק חזי אי צורבא מרבנן הוא נקוט ליה שוקא. והופיע לנו אור גדול רש"י ז"ל בפירושו, שמפרש: נקוט ליה שוקא, הכרז שלא ימכור אדם גרוגרות בעיר עד שימכור הוא שלו. וכן גרסינן בנדרים^{נה}: אמר רבא שרי לצורבא מרבנן לאודועי נפשיה ולמימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תגראי ברישא, דכתיב ובני דוד כהנים היו^{נו} וכי כהנים היו, אלא מה כהן נוטל חלק בראש אף ת"ח נוטל חלק בראש. אם כן ג"כ נוכל ללמוד מזה, באם דשניהם ישראלים דינא הכי הוא שהגאון הנ"ל ימכור שלו בראשונה. אך עתה אף ע"פ שדינו נמי הכי הוא מ"מ היענטיילומר^{נז} לא יקבל עליו הדין, ולכן צריכין לגדור גדר שלא יקנה כו'.

ואין לפקפק ולומר, הרי אמרינן במסכת אבות^{נח} כל המשתמש בתגא חלף כו', וא"כ בודאי הגאון בעי חיי ואינו רוצה ליהנות מתורתו. הנה זה הבל, כי כבר קדם לנו הנשר הגדול הרמב"ם והשפיע לנו משכלו בפירוש המשניות שלו, כי דבר זה שימכור סחורתו בראשונה הוא חלקו ונחלתו משלחן גבוה, כתרומה מן הגורן

^{מט} ונ"ע דשם במרדכי נמנאלת הגהת הרמ"א המליינת שזחשן משפט סי' קנו הציא הצ"י את דצרי האציאסוף ואומר דלדידן דקי"ל כר' הונא צריה דרז יהושע לא מצי מעכז עליו. והנה צד"מ שם אות ד משיג על הצ"י ואומר שזהאי דינא גם רב הונא צריה דרז יהושע מודה משום דצריא הזיקא, כמו שמדגיש פה. ועיין שם בהגהות וחדושי מהרל"ח אות ב. ועיין ג"כ לקמן סי' פ הערה /מס' שש/ ; זה הערות /עשרים ותשע, שלשים ושלש, שלשים וחמש/ קה /עשר/ ; קיג /שלשים וארבע/ ; קלז /עשרים ושש/.

^י המלה הדין בסוגריים וצאותיות רש"י בדפוס ראשון.

^{נא} ע"ז ב, א ד"ה אסור לשאת ולתת עמהם.

^{נב} עי' ברכות מ, א: אין דין זה לריך עכז.

^{נג} ע"פ בראשית ב, יד: ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההולך קדמת אשור.

^{נד} צ"ב כב, א צשינוי לשון קצת צרש"י.

^{נה} סב, א, אבל שם אינן המילים לאודועי נפשיה, בכל ההוצאות מסומן פה נח, א.

^{נו} נו ש"צ ח, יח.

^{נז} המלה היענטיילומר בסוגריים וצאותיות רש"י בדפוס א'.

^{נח} אבות פ"ד מ"ה, ושם: ודאשתמש בתגא חלף, הא למדת כל הנהנה מדצרי תורה נוטל חיי מן העולם, הרמז"ם אומר שם: פירוש מחיי העולם הזה, בכל ההוצאות מסומן פה אבות פ"א.

לכהן ומעשר ללווי^ט ולכן נפסוק הדין כדלעיל. ועוד ראוי על כל אדם להנות הגאון הנ"ל מנכסיו ולהטיל מלאי לכיסו^פ כדי לקיים מצות והגית בו יומם ולילה, דכן פסק בטור י"ד סימן רמ"ו, דמי שמספיק לאחרים מנכסיו מקיים בו והגית וגו'^א

היסוד הגדול השלישי, הנה הוא במדרש תורת כהנים פרשת בהר^ב וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה וגו' וגו'^ג למדה תורה דאם באת לקנות קנה מיד עמיתך, וכן למכירה. הנה הוא בהדיא מפורש, שאילו לא היה הגאון הנ"ל רק כאחד מבני עמי הארץ זכה בדין והדין עמו, כ"ש וק"ו עתה. ואין לומר דזהו דוקא כשהכותי והישראל נותנין בערך ובמקח אחד, אבל כשהכותי מוזיל טפי שרי ליקח ממנו כדי להרויח במקחו. הנה דברים אלו ג"כ הבל המה, דהא גרסינן פרק איזהו נשך^ד: תני רב יוסף אם כסף תלוה את עמי^ה עמי וכותי עמי קודם, עני ועשיר עני קודם כו'. ופריך בגמרא עמי וכותי עמי קודם פשיטא, ומשני אמר רב נחמן אמר רב הונא, תנא לא נצטרכה אלא דאפילו לכותי ברבית שנאמר לנכרי תשיך^ו אפ"ה דוחה עשה של אם כסף תלוה עשה זו. כ"ש וק"ו כאן בנדון דידן, שהגאון זכה בדין להיות ידו בראשונה. ואין לומר דדוקא התם שאינו מפסיד משלו אלא שאינו מרויח, אבל במקום שמפסיד משלו כי הכא אינו צריך להקדים לישראל. וזה החילוק מחלקים פרק מי שהחשיך^ז: נותן כיסו לנכרי כו', ואמרינן בגמרא אמר רבא לא שנו אלא^ח כיסו אבל מציאה לא. א"כ ש"מ שיש חילוק בין פסידא דקרנא לפסידא דרווחא, וכן מחלק שם בשם הירושלמי

נ"ו צפי' הרמב"ם לאצות הנ"ל: ואמנם הדברים אשר התירה אותם התורה לת"ח - ושתמכר סחורתם לפני כל סחורה ושיקנו להם בתחלת השוק, אלה הם חוקים שקצב להם הי"ח כמו שקצב המתנות לכהן והמעשרות ללוי לפי מה שצא בקבלה כי שתי הפעולות האלה יעשו אותם סוחרים קצתם עם קצתם על דרך כבוד ואף על פי שאין שם חכמה, וכדאי הוא ת"ח להיות כע"ה נכבד.

פ עי' פסחים נג, ז: דאמר ר' יוחנן כל המטיל מלאי לכים תלמידי חכמים זוכה ויושע בישיבה של מעלה, ועיין ג"כ שבת סג, א: א"ר אבא אמר ר' שמעון בן לקיש גדול המלוה יותר מן העושה נדקה ומטיל בכים יותר מכולן, ופירש"י: ומטיל לכים מעות ומלאי להשתכר בהן למחצית שכר עכ"ל, וזערוך פירש מלאי הוא סחורה, ובכתובות קיא, ז: כל המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח והמהנה ת"ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה, ופירש שם רש"י: העושה פרקמטיא, מתעסק בממון ת"ח כדי להגיע לידם שכר והם פנויין לעסוק בתורה.

ס"א עיין ש"ע י"ד סי' רמו סעיף א וביאור הגר"א אות ז.

ס"ב המלים תו"כ פרשת צהר באותיות רש"י ובסוגריים דפוס א', והוא בספרא צהר פרשתא ג בשנינו לשון, ועיין תורה תמימה ויקרא כה יד אותיות פג - פה.

ס"ג סג ויקרא כה, יד.

ס"ד ז"מ עא, א, בכל ההוצאות מסומן עב, א.

ס"ה סה שמות כב, כד.

ס"ו סו דברים כג, כא.

ס"ז שבת קנג, א.

ס"ח אללנו בגמרא: אמר רבא דוקא כיסו וכו'.

בסמ"ג בהלכות חוה"מ^ט דלא מיקרי דבר האבוד אלא אגרמא דקרנא. אומר אני שאלו הדברים דבר האבוד הם, דהא בהדיא גרסינן פ"ק דע"ז^ע ובפסחים פרק כל שעה^{עא}: תניא לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי^{עב} אין לי אלא לגר בנתינה ולנכרי במכירה, לגר במכירה מניין ת"ל תתננה או מכור נמצא אתה אומר כו'. פירש רש"י: וקאי אגר דלעיל מיניה, לגר תתננה ואכלה או מכור. והדר פריך בנתינה לנכרי מנלן ת"ל תתננה ואכלה או מכור לנכרי. פירש רש"י: ודרוש תרווייהו אנכרי, דאי אנכרי ככתבו אתא דלנכרי אסור ליתנה, הכי איבעיא ליה למיכתב, תתננה ואכלה לגר אשר בשעריך או מכור לנכרי, ולא מצי למיקרי^{עג} קרייה דנתינה אנכרי. ר' יהודה אומר דברים ככתבן לגר בנתינה או לנכרי במכירה ופריך שפיר קאמר ליה ר"מ, אמר לך ר' יהודה: אי ס"ד כדקאמר ר"מ לכתוב רחמנא תתננה ואכלה ומכור, או למה לי ש"מ לדברים ככתבן הוא דאתא. ור"מ, ההיא לאקדומי נתינה דגר למכירה דנכרי. פירש רש"י: אם יש גר לא תמכרנו לנכרי, ולהכי אתא או למשמע הכי, לגר אשר בשעריך תתננה והוא עיקר מצוה, או אם אין גר מוכרה לנכרי. והדר פריך לר"י, ומשנה: כיון דגר אתה מצווה להחיותו וכותי אי אתה מצווה להחיותו, להקדים לא צריך קרא^{עד} ע"כ הסוגיא. וא"כ נאמר דע"כ לא פליגי ר"מ ור"י אלא לאצרוכי קרא להיות גר קודם, אבל בהא כ"ע מודו דגר קודם ואף על פי שמפסיד בקרנא שלו מ"מ הוא מחוייב לקיים לגר אשר בשעריך תתננה. ה"ה בנדון דידן שמחוייב כל אדם לקיים מיד עמיתך, עמיתך קודם. ואף נאמר, שאף מכאן נלמוד הא דמפרש קרא דמיד עמיתך קודם הוא אף על גב דכותי נוזיל גביה, דהא פסקינ^{עה} פרק מי שהוציא אוהו בעירובין^{עו} ר"מ ור"י הלכה כר"י, ור"י קאמר הכא דלאקדומי לא צריך קרא. א"כ הא דאמר הכתוב מיד עמיתך מיירי כשמוזיל גביה, דאם בשווין הכתוב מדבר לא צריך קרא, דפשיטא הוא דעל עמיתך גמור הוא חייב להחיות. אלא ש"מ דה"ק, דאפילו בגר במעות ולחבירו בהפסד מ"מ חבירו קודם. ולכן לית דין צריך בששע"ז כי הגאון הלז זכה בדינו להיות מוכן ומזומן למכור ספריו ראשונה וד"ל.

היסוד הרביעי אשר הבנין נכון עליו הוא בפ"ב דכתובות^{עז} דגרסינן התם: אסור להשהות ס"ת שאינו מוגה

סט ל"ת סו"ס ע"ה.

ע כ, א.

עא פסחים כא, ב.

עב עב דברים יד, כא.

עג צפירש"י לאוקמי.

עד עיין שזועות כב, ב תוס' ד"ה איבעית אימא קרא.

עה בכל הדפוסים כתוב הא דפסקינן ונ"ל שז"ל כפי שתקנתי.

עו עירובין מז, א.

עז עי' לעיל הערה /מס' חמשים ושלש/.

עח יט, ב.

תוך ביתו יתר משלשים יום משום שנאמר לא /ואל/ תשכן באהלך עולה^ט ומפרש האשרי^פ וכן בהגהת מיימוניות פ"ז מהלכות ס"ת^{פא} דלאו דוקא ס"ת אלא אפילו נביאים וכתובים ושאר ספרי קודש, כגון התלמוד ופסקי ההלכות לדין שתורה שבע"פ ניתנה ליכתב. וכ"ש הוא, דעיקר מה שאנו פוסקים הוא מתלמוד ושאר ספרי המחברים, ואם יהיה הספר מוטעה בקל יבא לטעות בדין לאסור המותר ולהתיר האסור וכן לטהר הטמא כו'. וכן גרסין נמי פרק לא יחפור^ב: אמר רבא הני תרי מקרי דרדקי חד גריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס מותבין ההוא דגריס ולא דייק, דשבשתא ממילא נפקא. רב דימי מנהרדעא אומר מותבין ההוא דדייק ולא גריס, דשבשתא כיון דעל על, דכתיב כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום^פ כי אתא לקמיה דדוד א"ל מ"ט עבדת הכי^{פד} א"ל דכתיב כל זכר^{פה} א"ל והא אנן זכר בסגל^{פי} קרינן כו', עד שקל ספסרא למיקטל לרביה שנאמר ארור עושה מלאכת ה' רמיה^{פז} ע"כ הסוגיא. הנה לא פליג רבא אלא בדגריס ולא דייק, אבל כשיש אחד דדייק וגריס והשני גריס ולא דייק פשיטא מוקמין דדייק וגריס, שלא יעשה מעשה יואב. ולכן גם אנחנו בנדון דידן ראוי לכל ישראל דלא ליקו בארור ולקנות ספר שאינו מוגה ולעבור על לא תשכן באהלך עולה.

ואם יטעון בעל דין לומר, הנה לכל אדם ידוע שאלו המדפיסים הרביצו תורה בישראל ולולא זאת כבר ח"ו היתה התורה משתכחת מישראל, ולכן ראוי לחוש לדבר שלא תיפוק חורבא. זה אינו כלום, שהרי כבר פירשתי שבדבר מקח אין שייך בו איבה, כי נוכל לומר הספרים הללו אינן צריכין לנו. ועוד, כי מושכל ראשון הוא שאלו המדפיסים אדעתא דנפשיהו קא עבדי כדי להרויח בדבר כדרך שעוסקים בשאר דברי סחורות, ולכן גם אם יפסידו פעם אחת לא ימנעו מחמת זה מלדפוס^{פח} ואדרבא יהיו בהולים למלאות חסרונם. ואם

^{עט} עט איוב יא, יד.

^פ צפ"צ דכתובות סימן יא, וע"ש בקרבן נתנאל אות ה.

^{פא} בכל הדפוסים מסומן בטעות פ"ד, והוא צפ"ז אות י, ועיין בטור יו"ד סי' רע"ט על דין זה שבתוך ל' יום צריך לתקן ס"ת או לגנוז הציא הצי" דעת ראצי"ה בהגהות מיימוני הנ"ל ודעת רבינו ירוחם דה"ה לגמרות ופירושים ולשאר ספרים הנצרכים לפרש דיני התורה ומצותיה, וק"ק מדוע לא קצע זאת הצי" בשו"ע, כי שם מזכיר רק דין הגמרא שאסור להשהות ס"ת שאינו מוגה יותר מל' יום ורבינו צהג' מציא דעה שניה וצ"ע, הד"מ בזה"מ א' מוסיף: וכתב רבי דוד הכהן בתשו' כלל טו בשם ר"ת דקשה להגי' ספרים ואפי' במקום שהצבירה נותנת שהוקשה לסופרם ותיקנוהו, עד כאן לשונו, ואני שמעתי שיש חרם קדמונים שלא להגיה שום ספר ע"פ סצרא, וכן קצע רבנו צהגהות הש"ע שלו.

^{פב} צ"צ כא, א.

^{פג} מל"א יא, טז. ובטעות כתוב בכל ההוצאות: כי ששת ימים וכו' וצ"ל כי ששת חדשים וכו' ע"ש.

^{פד} פי' רש"י: שלא הרגת את הנקיבות.

^{פה} לפנינו בגמרא הגירסא: א"ל דכתיב: תמחה את זכר עמלק, והוא בדצרים כה, יט.

^{פז} בכל ההוצאות אין המלה בסגל נמצאת וגם בהוצאת ווארשא היא בסוגריים, וכנראה שהמו"לים הוסיפוה.

^{פו} פז ירמיהו מת, י.

^{פח} צ"ל: מלהדפיס.

יוסיף השואל לשאול, סוף סוף מחמת שלא לשמה בא לשמה וזיכה את ישראל, והאיך נשלם לו רעה תחת טובה. אף אתה אמור לו היא הנותנת, מדגרסינן בב"ב פ"ק^ט: איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא^ז שדרא ארבע מאה דינרי לקמיה דר' אמי לא קבלינהו ושדרתינהו לקמיה דרבא וקבלינהו. שמע רבי אמי ואיקפד אמר לית ליה ביבוש קצירה תשברנה^ח פירש לנו רש"י ז"ל: כשיבוש זכות שבידים ולחלוחית צדקה שבידיהם ישברו^ח ופריך ורבא, ומשני משום שלום מלכות. א"כ ש"מ שאפילו רבנן לא קאמרי אלא משום שלום מלכות. והואיל ובנדון דידן ליכא חששא משום שלום מלכות כדפירשתי לעיל בשם התוספות, ודאי ראוי ונכון הוא למנוע מהם זכות וטובות בל יזכו בהם^ט

קנצי למילין שהגאון הנ"ל זכה בדינו לנקוט לו שוקא ברישא למכור ספריו ראשונה, ושלא יקנה^צ שום אדם ספר מיימוני הנדפסים מחדש מקרוב באו כי אם היוצא מתחת יד הגאון הנ"ל או באי כוחו. לכן לישקול לזמור ולקטוע במקטע דפרזלא על כל מי שיעבור דרכו ודינו. גם אנחנו מסכימים מנדין^ח ומשמתין ומחרימין בנידוי חרם שמתא בגזירת עירין ובמאמר קדישין על כל תלמיד וצורב קטן וגדול שם הוא שלא יקנה שום אדם במדינתנו מן הנדפסים החדשים א"ל^ז מאותן היוצאין מתחת יד הגאון הנ"ל או מב"כ^צ וכל מי שפורץ יפגענו חויא דרבנן וצוחה ופרץ, וכל המחזיק בהם הם בחרם כמוהם. ומחוייבים כל ישראל לנדות החטאים האלה בנפשותם, ולא יכופר להם עד ימותון וקבר חמור תהא קבורתם^ח והרואה אל הנח"ש וחיצ"ט יקבל ברכות מאל שדי, עד שיבלו שפתותיו מלומר די' נעשה יום א' ארבעה ימים בחדש אלול שנת ש"קא נאם

פ"י, ז, ככל ההוצאות מסומן בטעות ת, א.

ז עיין ז"צ ת, א, תענית כד, ז, זצחיס קטז, ז, נדה כ, ז.

חא לא ישעיה כז, יא.

כז אללנו ברש"י הגירסא: כשתכלה זכות שצידן וייצש לחלוחית מעשה נדקה שלהן אז ישצרו. וצדפוס ראשון נוספה המלה האומות אחר ישצרו.

כז צדפוס ראשון: כל יחיו בהם.

כז המלה יקנה צאותיות רש"י וצקוגרייס צד"א.

כז בהוצאת ווארשא נמצאת פה הגהה זו: בזמן הרמ"א היה כח ציד הרצנים לנדות ולהחרים המסרצים נגדם, ונעשה ע"פ ידיעת הממשלה אז, וצומננו נאסר כל זה ע"פ חוקי כל הארצות צאיירופא, ועוד נוהגין בזה בארצות אזיא אשר לתורגמא / לתורגמא.

כז אי לאו.

כז מבאי כחו.

כח השוה ירמיהו כז, יט.

כח נח"ש ראשי תיבות נדוי, חרם, שמתא, והציטוי הוא ע"פ צמדצר כא, ט.

ק על הפסוק צמלאכי ג, י דורשת / דורשים / זה חז"ל צתענית ט, א; כז, ז; שצת לז, ז; מכות כג, ז.

קא מתשובה זו יש לראות שצשנת ש"י צבר היה רצינו מפורסם כמרצין תורה ופסקן מומחה ומפורסם צארץ פולין ומחוצה לה, שלא כדברי ישראל היילפרין שכותב: הרמ"א החל להרצין תורה בקראקא צשנת ש"י ג (פנקס ועד ארצות, ירושלים תש"ה, עמוד כא). ודנו צדצרי רצינו וצצדדי ההלכה צזה צשארית יוסף סי'

הקטן הרוצה להתאבק בעפר של ת"ח ולשתות בצמא את דבריהם, ולא דבר עד כה אלא כדי להתלמד להרגיל עצמו בתוך מדותיהם, להיות כעבד אחד מן הקטנים שבהם. אלה הדברים אשר דבר משה בן לא"א ישראל שלי"ט המכונה משה איסרלש מקראקא.

מח. שו"ע סימן רלז סעיף ב, ומשמע מדברי
הרשב"א **בתשובה** (ח"ו סימן רנט) שדוקא
כשלא עשה שום השתדלות אצל בעה"ב שישכרנו
וידחה את הראשון, אבל כשעשה איזה השתדלות,
שהתקרב אליו ואמר לו שיעשה בפחות מהראשון,
ה"ז בכלל פסקת **לחיותי**.

שו"ת חתם סופר חושן משפט סימן עט

הלום ראיתי דיני יורד לאומנו' חברו אשר גאוני עולם צללו במים אדירים הרבים ההמה וירדו לאמת השחי ובנו בית זבול על ד' יסודות אשר יסד הגאון מהרש"ל בתשובה וביש"ש בקידושין ר"פ האומר וגם כי הגאון שארית יוסף בתשובה נחלק על מחלקותיו מ"מ שם של ארבע אינו נמחק שם שם לו חק אמרתי אחזה בסנסיניו והחונן לאדם דעת יחונני דעה בינה והשכל ולא אכשל ח"ו בדבר הלכה והמעין יעין בסוגי' הש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים ב"ב כ"א ע"ב וקידושין ר"פ האומר סימניהם מונח הפקר ומציאה מהפך טירחא פסוק לחיותא .

מנח השם הראשון הפקר ומציאה פי' עני המהפך בהפקר ומציאה ובא אחד ונטלה פליגי רש"י ור"ת לרש"י הוה בכלל רשע ולר"ת מותר לכתחלה ועיקור ראיתו של ר"ת מהא דפיאה דמייתי פ"ק דבב"מ נפל לו עליה מעבירי' אותו המינה /הימנה/ ולא נימא דהוה מהפך בפיאה אלא ע"כ במציאה מותר לכתחלה ורמב"ן דוחה זה דהתורה הפקירה פיה לעניי ישראל והכל מהפכים בה ובירושלמי איתא להדי' דקונסי' אותו משום שרוצה להפסיד עניי ישראל במה שזכתה להם תורה ולפע"ד ס"ל לר"ת להך שינויי' פ"ק דב"מ יו"ד ע"א ע"ב בנפלה ניחא לי' דליקני וכו' נמצא כל מי שקדם בד' אמות כבר קנה הפיאה וכבר נסתלקו עניי ישראל ונהי שהוא גלי אדעת' דלא ניחא לי' למקני' בד' אמות והלך ונפל לו עלי' מ"מ מ"ט למקנסי' הואיל ושביק רווחא לעניים משעה שנתקרב לפיאה עד שעת נפילה אתמהא והירושלמי דקאמר קנסי' לי' דר"פ בש"ס דילן דבארעי' דחברי' לא תקינו לי' /ליה/ ד"א א"כ פעל און במה שנפל או כיסה הפיאה בטליתו ולא הניחה מגולה ויבאו עניים וילקטו כדכתיב תעזוב אותם ע"כ קנסינן לי' אבל עכ"פ להך שינויי' דש"ס דתקינו לי' ד"א גם בשדה חברו ורק הוא גילה דעתו דלא ניחא לי' /לי/ בהא ונפל לו אין מקום לקונסו וגם העניים האחרי' לא מיקרו מהפכי בפיאה כיון שנתקרב זה סמוך לד"א של הפיאה כבר נסתלקו עניי ישראל שהרי אלו לא גילה דעתו בסוף דלא ניחא לי' למיקני' בד"א כבר הוה קני' לי מעיקרא והשתא נהי דנפל ולא קני לא בד"א ולא בנפילה מ"מ מהפך בחררה הוה ואמאי מעבירי' אע"כ בדבר הפקר לא דנין דין מהפך בחררה ונהי דלמסקנא לשנויי' דר"פ ולהירושלמי לא מוכח מ"מ כיון לשנויי' קמא דש"ס מוכח כן בהא לא פליגי ומיושב גם פי' הרמב"ם במשנה דמפרש משום קנס בירושלמי ותמה עליו יש"ש ולק"מ דלר"פ אית' לדירושלמי .

תו מייתי ראי' ר"ת ממתני' דב"מ ראה את המציאה ונפל עליה ובא אחר והחזיק בה זה שהחזיק בה זכה וכו' הר"ן דר"ת ס"ל אי מקרי רשע לא זכה מי שהחזיק בה דמוציאי' בדיינים ומהרש"ל הקשה איך יעלה זה על דעת ר"ת הא מבואר ההיפוך בעובדא דרב גידל ר"פ האומר ובשארית יוסף נדחק בזה ולפע"ד ס"ל דר"ת הכי מייתי ראי' דאשכחן רב יוסף ס"ל בכתוב' פ"א ע"ב כיון דאמר רבנן דלא ליזבין אי זיבון /זבין/ לא הוה זביני' ובט"ז א"ח ס"י תקכ"ד ובח"מ ס' ר"ח עירב זה עם הא דכל מה דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ובמ"כ לא דק דהתם עביד איסורא והכא איירי בדיני ממונות מטעם הפקר ב"ד אי עבדי חקנתם /תקנתם/ מעיקרא שאם מכר קיים או גם להפסיד מקרי בדיעבד ועי' סמ"ע ס' רל"ד סק"ד וש"ך

יו"ד סי' קי"ט ס"ק כ"ד ובהא מיירי ר' יוסף ולית הלכתא כוותי' ועיי' זבחים ע"ג ע"ב השתא דאמר רבנן לא נקריב וכו' ונהי דלא קי"ל בהא כר' יוסף דאף ע"ג דגוף הדין קיי"ל כוותי' ביבם שזבן בנכסי אחיו כדפסיק ריש לקיש שם פ"ב ע"א בין חילק ואח"כ יבם ובין יבם ואח"כ חילק לא הוה זביני' זבינא ופסק כן הרי"ף ורמב"ם מש"ע /וש"ע/ מ"מ לא מטעמי' וכללא דכייל רב יוסף דכל היכי דאמרו רבנן לא ליזבין וכו' דהרי דחו אמוראי שם ממתני' אלו ואלו מודים שאם מכרה ונתנה קיים וכבר כ' שם הר"ן בהלכת הרי"ף מ"ט דהא לא הוה זביני' ותימה על ההוא דמייתי' הך דר' יוסף דלא קיי"ל כהאי כללא ושם בארתי מ"מ האיכא ר' יוסף וכמה אמוראי דהוה ס"ל האי כללא כל היכי דאמרו רבנן לא ליזבין אי עבר וזבין לא הוה זביני' זבינא א"כ לרב יוסף בודאי היכי דעני מהפך בחררה ובא אחר ונטלו מוציא' מידו דהרי אמרו רבנן דלא ליזבין ואי ס"ד דגם בזוכה מן ההפקר הוה רשע א"כ לא הועילה לו זכיותו /זכיותו/ וקשי' לר"י נמי ממתני' דבא אחר והחזיק בה זכה והאי קושי' היא יותר מוכרחת מהך קושי' דאלו ואלו מודי' דהתם איכא למימר מעיקרא כך תקינו רבנן שיהי' מכרה קיים כמ"ש שיטה מקובצת שם בכתוב' ע"ש וזה לא שייך הכא ובפרט למ"ש לקמן אי"ה בשם מהרי"ט דעני מהפך מקרא דדברי קבלה אתי' ולא מתקנת רבנן בעלמא ואי ס"ד דגם בהפקר שייך כן א"כ לא הוה זביני' זבינא ותקשי' מתני' דב"מ אלא ע"כ בהפקר לא שייך איסורא דעני מהפך בחררה וכיון דלרב יוסף מוכח כן לא מצינו מי שחולק עליו כנלע"ד ליישב דעת ר"ת וסייעתו בראי' זו .

ועיין ב"מ יו"ד /י/ ע"א מתני' דאמר תחלה כ' ש"מ בשם מורו הרדב"ז ז"ל דהא קמ"ל דלא נימא לא מהימן לא שווי' נפשי' רשע דזה היפך בחררה והגביה הוא לצורך עצמו ק"ל דבמידי דהפקירא לא הוה רשע והנה סוגי' זו לא תקשי' לרש"י ורמב"ן וסייעתם דס"ל בהפקירא נמי הוה רשע דס"ל רדב"ז רווחא דמילתא נקיט כפי שיטת ר"ת אבל לרש"י ורמב"ן נמי ניחא דהכא אפי' עני מהפך לא הוה דרכב וראה מציאה מרחוק מה היפוך שהיפוך ואפי' נשא ונתן ולא גמר פיסוק דמים כ' המרדכי בשם הר"מ דלא מקרי היפוך מכ"ש הא והרדב"ז לרווחא דמילתא נקיט הכי ולק"מ איניך פוסקים דלא כר"ת וסייעתו .

ולכאורה מדברי הרדב"ז הללו משמע קצת דס"ל דהשני לא זכה כלל דאי ס"ד זכה ורק רשע הוי' מאי קאמר דסד"א לא מהימן שזכה בו בתחלה דקמשוי' נפשי' רשע אלא מאי בודאי לא זכה בתחלה לנפשי' אלא השונא מכזב ואומר מה שאינו א"כ פשיטא דתרת' עביד דרוצה לזכות במה שהפך בו עני וגם מכזב ועוד עתה הוא גזלן גמור שעושק את רעהו והוא דאורייתא שהרי כבר זכה לו וחוזר ועושקו ואם כי יש לדחוק ולומר הכי קאמר נוקמי' אחזקת הגוף וצדקת ונימא השתא /הוא/ הא דאיתרע ובשעת הגבה' הי' צדיק מ"מ זה דוחק וטפי ה"ל לתרץ כנ"ל דק"ל זה לא מקרי היפך בחררה דהוה כלא גמר הפסוק דדוחק לומר דפליג רדב"ז אהא דמרדכי בשם מהר"ם הנ"ל אבל אי ס"ל לרדב"ז דבדיעבד נמי אין זכיותו זכי' א"ש שוב ק' מאי קמ"ל מהא דהוה סד"א דהוה עני מהפך בחררה ובא אחר ונטלה דלא זכה השני קמ"ל דאין בהפקר מטעם הפוך בחררה וזכה השני וא"כ משמע רדב"ז ס"ל כהר"ן אליבא דר"ת מיהו לשון ש"מ אינו סובל כלל ודברים צ"ע כנ"ל ומחורתא /ומחזורתא/ כמו שישבתי אני דהכא לא הוה מהפך בחררה דה"ל כלא פסק דמים ויש מכאן ראי' לשיטת המרדכי הנ"ל ואפי' יהי' כוונת הרדב"ז כמ"ש מ"מ כבר כתבתי דלמ"ד אי אמר רבנן לא ליזבון

לא הוה זביני זבינא בודאי מוציא' מידו וי"ל דהך שינויי אתי כרב יוסף ולמסקנא דמגבי' מציאה לחברו לא קנה חברו לא אתאין לכל כמ"ש ש"מ שם .

והרשב"ם בב"ב נ"ד ע"ב דכ' דהשני הזוכה רשע הוה משמע דס"ל כפירש"י אפי' מההפקר ה"ל רשע וכן דעת תשו' שארית יוסף והא דכ' רשב"ם דכיון דיהיב לוקח ראשון זוזי עכ"ל ר"ל משום כך נקרא מהפך דעביד מידי וה"ל כפיסוק דמים ולעולם גבי שני הפקר מקרי ואפ"ה הוה רשע ש"מ כרש"י ס"ל אך מהרש"ל ס"ל דרשב"ם כר"ת ס"ל ודוקא התם דהראשון יהיב זוזי ובאמת כ"כ מהרי"ק שרש קי"ח דרשב"ם מודה היכי דלא יהיב זוזי הראשון והשני זוכה מן ההפקר דלית בי' משום מהפך בחררה ולפ"ז ג' מחלוקות לרש"י אפי' תרווי' לא יהיב זוזי לא הראשון ולא השני אית בי' משום מהפך בחררה ולרשב"ם דוקא היכי דהראשון יהיב זוזי אף על גב דהשני זוכה מהפקירא ולר"ת דוקא היכי דהשני אינו זוכה מההפקר ושכיחא לי /לי' / במקום אחר ומיהו מהרי"ק לא פירש להדי' מאי מעליותא דזוזי דראשון וקצת משמע משום דהוה טרח בי /בי' / טפי כענין פיסוק דמי' דהמרדכי אבל מהרש"ל פירש משום הפסדו של ראשון בשלמא מציאה ליכא פסידא לראשון וכיון שהשני לא ימצא כן במקום אחר מותר כן לכתחלה אבל היכי דהראשון מפסיד מעותיו עי"ז מה"ת להתיר לזה להפסיד לזה מעותיו משום שלא ימצא כן במקום אחר ועיין תשו' מ"ב ס' כ"ז סברות אחרות .

ולכאורה בפשיטות הנ"ל למימר לאו משום פסיד' דראשון אלא משו' שהראשון המציא ההפקר הזה ואי לולא הקדים מעותיו לגוי לא נסתלק מעולם מקרקע ולא הי' הפקר ואינו בדין מי שחופר קרקע וממציא מציאה בעולם שיבזזו אחרים יגיעו וכן קשה ב"ב בא"ג גבי עני /הנוקף / הניקף בראש הזית דקורא לי' מהרש"ל בשם טירחא ונדחק מאוד באיזה אופן יהי' הטירחא ולא אמר בקיצור כי העני הוריד הזיתים לארץ וזה בא ואוכל יגיע כפו של זה ומיהו התם עכ"פ הוה זיתים בעולם אלא טירחא בעלמא נהנה ממנו והכא עדיף טפי שזה המציא ההפקר בעול' ואפי' לא הי' מוציא מעותיו ע"י רק שהשתדל ע"י שום המצאה שהגוי יפקיר הקרקע אינו ראוי להתיר לכתחלה שיהנה זה מה שהמציא זה והוא ילך בפח נפש ואם כן אמאי נדחקו הגאונים בטעמו של השב"ע וגם מה ראו רבינו תם לחלק על זה להסוברים דר"ת פליג ארשב"ם עי' ים של שלמה ושארית יוסף ומ"ב ומצאתי סברות הנ"ל במהרי"ט קידושין על ת"ק ורי"ף ע"ש .

ובאמת סברא זו כבר הזכירו תוס' ר"פ האומר בשם ר"מ אביו של ר"ת דמרחיקי' מצודות הדג מה"ד פי' שהצייד הניח דגים ממותים במים למאכל שארי דגים ועי"ז מתקבצים דגים בתוך מהלך פרסה לאכול אותן דגים מתים ונוח לו לצוד אותן דגים המקובצי' ואסור לשארי צייד' לפרוס שם מצודה בתוך אותו פרסה כי הוא המציא שם קבוץ הדגים ואחר שהוא המציא ההפקר ההוא אין להם רשות לשוללו ממנו ומה שסיים הר"מ הנ"ל ויכול לומר לו תעשה כן במקום אחר עכ"ל רוצה בזה דלא תקשי כיון דמי' הפקירא נינהו א"כ כל הצידי' מהפכים בחררה זו ואיך יהי' לו רשות לקבץ דגים בכדי ריצת פרסה ויפסיד לדיגי' /לדייגים / אחרי' המהפכי' כעין שהקשה רמב"ן אר"ת בעניינים דפיאה ועל זה כ' הם יתנו ג"כ דגי' מתים במקום אחר ויקנו גם הם מקום פרסה ההיא ומאז דמייתי על זה ממלמד למדתי מלשון הרי"ט בחי' שם דהמלמד שטרח עצמו

עם התלמיד זמן מה עשאו מוכשר שיהי' נוח ללמוד עמו בזמנים הבאים ועתה איך יבוא זה ויהנה במה שטרח הוא ע"ש משא"כ בעה"ב מותר לשכור מלמד אחר שזה הבעה"ב לא המציא לזה השני שום דבר שיהי' נוח לו ע"י שהי' מושכר אצלו זמן הראשון נמצא ההיא דמלמד דומה ממש לההיא דדג מת כנלפע"ד כוונת הר"מ אביו של ר"ת ז"ל מ"מ גם הוא לא אמרו אלא במי שאומנתו בכך אבל בענין אחר לא אמרו וצריך טעם למה .

ונ"ל משום דלא קי"ל כר' יהוד' אליבא דר' יוחנן ב"מ קי"ז ע"ב ומותר להנות בממון חברו אפי' לכתחלה אפי' היכי שחברו המציא לו אותו הדבר כגון צמר לצבע שזה המציא לו הצמר והביאו לביתו ואף על גב דהתם אינו מבואר שמותר לכתחלה מ"מ הא דר בביתו מותר אפילו לכתחלה אף על גב דהתם לא טרח מ"מ כיון דבחדא מחתא מחתינהו להני תלת התם משמע דחד דינא אית להו דבכולהי מותר לכתחלה ליהנות בטרחתו של חברו היכי דלית לי' פסידא כגון שחרוריתא דכותלא אבל הפסד טורח ויגיעה לא אפי' המציא לו מציאה משו"ה הוצרך רש"ל לומר משום הפסד ממונו וגבי עני המנקף משום סכנה ואפשר שיצורף לזה גם סברא הנ"ל דנהנה ע"י המצאתו של זה אבל בהאי סברא לחוד לית דין ולית דיין כנלע"ד ולפ"ז בעני המנקף בראש הזית דליכא הפסד ממון אף על גב דנהנה מיגיע כפו של חברו אי לאו דהוה סכנת נפשות דעולה באילן כמ"ש מהרש"ל לא הוה בי' איסורא .

ולא זכיתי להבין מ"ש מהרש"ל בפ' דברי מרדכי ביש שאין דנין דין מערופי' דנכסי ארמיים הרי הם כהפקר ורצונו דמותר לכתחלה לכנס למערופי' חברו לשיטת ר"ת דבדבר הפקר לא שייך עני מהפך והכא נכסיהם הרי הם כמדבר והקשה ליש"ש מה ענינו לכאן התם הוה הפקר משום דאסתלק לי' נכרי ע"י דיהיב לי' ישראל זוזי והכא במערופיא מה ענין זה לכאן ות' יש"ש דה"פ דהא מ"ט הרי הם כמדבר משום דגברי אלמי נינהו ואין הישראל סומך דעת עליו עד שיקבל שטר ממנו וא"כ הוא בקרקע שקנה ממנו מכ"ש במערופי' דאין לסמוך על קרבותם ותקיפותם ואין לישראל שום בטחון על המערופי' ולא ה"ל כדאתי לידי' כבר וכל שעתא ושעתא נ"ל כזוכה מן ההפקר אלו דבריו וצל"ע תינח גבי ישראל ראשון ה"ל כאלו עדיין לא אתי לידי' ואכל מ"מ גבי ישראל שני שבא להשיג גבולו איננו כהפקר שהרי צריך להוציא מעותיו על זה אצל הנכרי וכולי האי ואולי אשר פיהם דבר שוא וא"כ מה לו להשתדל אצל נכרי זה להפסיד מציאותו של זה ה"ל להשתדל אצל אחר וצ"ע ומלשון ר"ת שבתשו' מהר"מ ד"פ סוף סי' תנט"ו מביאר /מבואר/ להדי' דלא כיש"ש ושר"ת פליג על רשב"ם ע"ש .

מהפך השם השני, מהרש"ל קורא לו מהפך בחררה וכבר מבואר שאין דינו אלא לקרותו רשע ולא דין עליו ואם חברו נוטל החררה לעצמו נקרא רשע ק"ו אם מבטל מקחו של חברו וחוטא ולא לו ולפי ראות עיני הב"ד יראו להחמיר כמ"ש רמב"ם לפי שיש כח ביד בית דין להחמיר לפי הנראה בעיניהם יותר מדינא דגמ' עכ"ל יש"ש וכו' מהרי"ט בקידושין מנ"ל לחכמים לקרות רשע ולא רק עברין ככל העובר על דברי חכמים אבל להכריז עליו רשע לא מצינו והעלה ז"ל מדאמרי' ס"פ הנשרפי' ואת אשת רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות חברו וכת' בתרי' צדקת הצדיק עליו תהי' ורשעת הרשע עליו תהי' ש"מ רשע מקרי אף על גב דהתם ביורד

לאומנות דפסיק לחיותי' דחמיר טפי מ"מ התם באומנות של הפקר ומהפך בחררה של שכירו' שוים הם כדמוכ מדברי תוספ' ותריו' רשע מקרי עכ"ד ודפח"ח וכוונתו דהתו' כי שם הקשו אר"ת דיליף ממתני' דפיאה ודב"מ דבדבר הפקר אפי' רשע לא מקרי א"כ איך מרחיקי' מצודת הדג מן הדג ולהס"ד לאו משום דיהיב סייארי ועוד למסקנא נמי שינויי בעלמא הוא דליכא סייעתא לר"ה דה"א דהתם משו' דיהיב סייאר קמ"ל ר"ה אפי' לא יהיב סייארי' נמי ונהי דלא קי"ל כר"ה מ"מ תקשי הא לר"ת אפי' רשע לא הוה ומאי ס"ד דר"ה ודש"ס דמייתי סייעתא ותי' תוס' שאני התם דאומנתו בכך וס"ל לר"ה דאפי' בדינא מעכב והוה בעי לאתויי סייעתא מדגי' והוה ס"ל משום דאומנתו בכך ולא הומ"ל ולטעמך הא מידי דהפקירא נינהי די"ל אומנתו בכך שאני ומשני שאני דגי' דיהיב סייארי ולעולם שאר אומנתו בכך לא הוה דינא דמעכב עליה' ואין סייעתא מדגי' קמ"ל ר"ה דאפ"ה מעכב וא"כ למסקנא נהי דלא קיי"ל כר"ה דמעכב עליו היכי דלא יהיב סייארי מ"מ לא גרע מאומנתו בכך דהפקירא ממהפך בחררה דשכירות וכן מבואר להדי' בלשון תשו' מהר"ם דפוס פראג סי' תתט"ו וז"ל אבל מצאתי על אותה מערופי' של ישראל אין לישראל חברו לפייסו ולשחדו כדי להפקיעו מישראל דכתי' על שאול ועל בית הדמי' אשר המית את הגבעוני' מתוך שהרג הכהנים שהי' מספיקי' להם מזון כאלו הרגו וירד לחיי חברו ואמרי' עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו נקרא רשע ואמרי' פ' לא יחפור בר מבואה וכו' אבל הכא אפילו רבנן מודו דא"ל פסקינן לחיות' מאלו הראיות נראה דאסור עכ"ל ובאמת מייתי התם ר"ת פליג וס"ל נכסי גוי הן הפקר ודומה למציאה ופיאה ולפיכך מערופי' מותר ועי' שם מבואר דבמערופי' של ישראל כעין גבעוני' מודה ר"ת ודברי מהר"ם תמוהי' לכאורה דאפי' נימא ס"ל הלכה כר"ה מ"מ מתחיל מעני מהפך ומסיים מיורד לאומנו' דר"ה אע"כ הכי מייתי נהי דלית הלכתא כר"ה מ"מ סתמא דתלמודא קרי לי /ליה/ פסיק לחיותא ה"ל כעני מהפך בחררה ונהי לדינא אבר מבואה ידידי' אפי' לכתחלה מותר היינו לקבוע באותה מבוי ומי שילך אצל זה ילך לקנו' ומי שילך אצלך וקונה כפרש"י ויבואר טעמא לקמן אי"ה אבל לילך לבית הגוי מקום חיותא ידידי' רשע מיהא הוה למדנו מדברי מהר"ם הללו דנהי דלית הלכתא כר"ה מ"מ יש ללמוד משם דעל כ"פ רשע מקרי וכן נראה בערוך ערך חי' ואף על גב דעכ"פ משמע דוקא משום דהיה ס"ל מערופי' הוה כשכירות אבל לר"ת דהוה כהפקר אפי' רשע לא מקרי וזה דלא כמהרי"ט הנ"ל י"ל דמערופי' לא מקרי אומנתו בכך כל כך כמו צידי' וכדומה אבל לעולם מי שאומנתו בכך ויורד לחיותו במקום הפקר ומי שאין אומנתו ויורד לחיותו במכירה ושכירות שוים הם ורשע מקרי מדברי קבלה כמהרי"ט הנ"ל וע"פ רש"י סוטה מ"ו ע"ב ד"ה שקרחת וכו' ע"ש אעפ"י שמנוערי' מן המצות הי' מ"מ ש"מ כי חק בישראל שלא לקפח מערופי' של חברו ואלישע דעביד לרפאות ירחו ממשכלת עביד אבל בעלמא מותר להתקלס בו ולקרות בשם גנאי ועיי' פירש"י גטין ז' ע"א ד"ה צעקת לגימא ע"ש נראה דבכה"ג הוא שאינו יכול להוציא ממנו בדיני' ויכול הי' לביזתו /לבזותו/ ושותק משו"ה הקדוש ברוך הוא עושה לו דין דמשום דמבואר בדברי קבלה הנ"ל דהיורד לאומנתו כנ"ל נקרא רק רשע ה"ה הקורא לחברו רשע מותר לירד לאומנתו על זה האופן מדה כנגד מדה ולזה נתכוון ערוך ערך ח"י דמייתי מהרש"א ח"א ב"מ ע"א ע"א ד"ה יורד עמו וכו' ע"ש פירש"י מתוך הדברים למדנו ג' מיני יורד לאומנו' וא' בר מתא אבר מתא אחריני דלא שייך בכרגא דמוציא בדיינים כמבואר להדי' בתשו' מ"ב סי' ז"ך ויורד

לאומנות דדמי ליהבי סייארי דאפי' בר מתא דידי' מוציא בדיינים, ב' יורד לאומנו' כעין מערופי' של ישראל דהוה רק רשע ואפשר בשל נכרי נמי והיינו הך דסוף פרק הנשרפי' מבר מבואה דידי' דמותר אפי' לכתחלה ומ"מ ממדת חסידות יש למנוע והיינו שלהי מכות בא דוד והעמידן על י"א לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות חברו ומהתימה על הגאון חות יאיר סי' מ"ב שלא עמד בכל מקצת מה שכתבתי בבבא זו ונתקשה הרבה הן בפי' התוס' דקידושין הן בהך דשלהי מכות ולק"מ.

טירחא השם השלישי, קורא לו היש"ש טירחא והיינו עני המקיף בראש הזית וע"כ צריך לחלק בין טירחא לטירחא וכבר כתבתי לעיל שלא רצו לומר משום שזה נהנה מטרחותו של עני שהוא בפועל כפיו הוריד לארץ וכמ"ש במהרי"ט באמת משום דקיי"ל מותר ליהנות משל חברו היכי דלא חסר זוזי רק חסרון טירחא ע"כ המציא מהרש"ל דבעי' טירחא כעין סכנה ונדחק גם במהרי"ק שרש קל"ב ועיין משאת בנימין סי' ז"ך קצת באופן אחר וקשה להכריע בזה ולתת שיעור וגבול והכל לפי ראות עיני הדיין מפני דרכי שלום כי קיי"ל אין יורדי' לנכסיו שאיננו גזל גמור.

מ"מ נקיט האי כללא היכי דליכא לאשכוחי במקום אחר כי האי גוני כגון הפקר ומציאה אף על גב דהראשון טרח בה קצת והמציא המציא' ההיא לא עשו בה חכמים תקנה להראשון והניחו על עיקור הדין ומותר להשני לירד וליטול אם אין אומנו' ועיקור חיות הראשון בכך ואם יכול השני למצוא כן במקום אחר אף על גב שגם הראשון יכול למצוא כן במקום אחר מכיון שהיפך בה הראשון אפי' בטירחא כל דהוא רק שכבר נגמר לו הפיסוק הוה השני רשע כיון שאפשר להשני להמציא לו כן במקום אחר חסו על הראשון טפי כי הוא קדם וזכה והוה השני רשע מדברי קבלה וה"ה כשאומנו' הראשון בכך והוה לדידי' כאלו לא מצי לאשכוחי במקום אחר כמ"ש לעיל בשם מהרי"ט ותשו' מהר"ם וזה פוסק לחיותי קצת אפי' הוה להשני הפקר שלא יכול למצוא במקום אחר נקרא נמי רשע דלעולם כח הראשון עדיף מהשני וכשטרח האשון /הראשון/ טירחא מרובה כעין עני הניקף אזי אפי' בהפקר והשני לא יכול למצוא כן במקום אחר חמיר טפי והוה גזל מפני דרכי שלום וירד לאומנו' שהוא גזל דאורייתא ויבואר לקמן בסמוך אי"ה.

פסיק השם הרביעי, יורד לאומנתו לכאורה נראה כל הנוגע בענין זה אסור מדאורי' וגזל גמור הוא מן התורה וכ"כ מ"ב סימן ז"ך שבסוף דין ה"ג כ' רק שמם גזלני' מדרבנן אבל מ"מ אינו יוצא בדיינים שוב בדין הרביעי שהוא יורד לאומנות החליט שהוא גזל גמור ויוצא בדיני' א"כ הוא גזל מדאורי' דכל בדרבנן אינו יוצא בדיינים דדוחק לומר דאמרי' לי' זיל שלים ולא כייפי' לי' ולא נחתינן לנכסי' זה לא משמע בכל התשובה ההיא וכן מבואר בתשו' רמ"א סי' יו"ד ע"ש ביסוד הראשון ומדחייב בן נח עלה ש"מ דינא דאוריתא הוא כמו שהקדי' רמ"א ז"ל בפתיחת התשובה ההיא וכן משמע מרוקח דמייתי יש"ש דמיירי נמי ביורד לאומנו' כמ"ש שם. ואמנם בדברי הרב"י סי' קנ"ו מבואר שהוא דרבנן בעלמא שהקשה אמאי דאמרי' ב"ב כ"ב ע"א רבא שרא להו וכו' דלא כהלכתא וז"ל מ"מ קשה מאן פליג לי' לרבא לעשות לפנים משורת הדין להפסי' לאנשי העיר שלא מדעתם ואפשר כיון שדיני' הללו דמצו מעכבי מדרבנן בעלמא הוא מפני תיקון העולם בצורבא מרבנן רצו לעשות לפנים מן השורה עכ"ל ע"ש ולפע"ד הוא בכלל הא דכתי' ובין אחיו ובין גרו ומפרש בספרי מלשון

גר ודר עמו כמ"ש הרא"ם פ' דברי' אף על גב דבסנהדרין ז' ע"ב דריש מיני' בין בית לעלי' ובין תנור לכירים מ"מ הכל בכלל אטו בית ועלי' כתי' גרונתי' /גרו כתי' /שיהי' גרום /גרים/ זע"ז ודיקו שא"ז וכן פירמב"ן גבי שם שם לו חק ומשפט ושכן פי' וישם לו חק ומשפט בשכם דגבי יהושע שהוא מנהגי ישוב המדינה שמסרן הכתוב לחכמי ישראל ואין ספק דדינא דבר מבואה נשתנה בגולה מאשר הי' כשישראל שרויין על אדמתן וארמון על משפטו ישב מ"מ ניתן רשות לחכמי הש"ס לדון בין איש וגרו והם אמרו וחקקו ונעשה דין תורה וגזל דאורייתא והם אמרו שת"ח יכול לקבוע רוכלתו באתרא דלאו דילי' כי ראו שאין בזה הפסד הישוב ועוד כל ישראל מחוייבי' להחזיקו על התורה ומזה הטעם נ"ל מ"ש הרמב"ם פ"ד מאבות אחר שהפריז על מדותיו שלא ליהנות מן הבריות חזר והתיר ג' דברים מה שהוא כעין מתנת כהונה א' להטיל מלאי והנה הוא כתוב הדור בדברי קבלה בצל החכמה בצל הכסף כמבואר פ' מקום שנהגו ושרשו פתוח על תורה שמח זבולן וגו' ולפטרם ממסי' הוא מבואר רפ"ק דבב"ב מקרא מנדו בלו והלך לא שדי למרמי עלי' ורמב"ם מייתי לי' עוד מהתורה שהכהנים פטורי' ממחצית השקל לדעתו שם אך השלישית דנקיטי להו שוקא וסחורתם קודמת אף ע"ג שהוא בב"ב כ"ב ע"א מ"מ מי נתן לחכמים מתנת כהונה ההיא ורמב"ם כ' שכן דרך סוחרי' נכבדי' מוחלי' זה לזה למכור סחורתו תחלה מ"מ מי נתן להם כח להסיע על קצתו בזה אם לא כי כל ענינים אלו מסרום הכתוב לחכמי' והם ראו גם ישוב המדינה בזה להחזיק הדת ושלא להתבטל מתורה וירבו חכמים בישראל והדר ה"ל דין תורה נמצא יפה חייב הרמ"א לההוא ארמא שמחייב בדיני מן התורה ומשו"ה חייב גם בהנ"ל ויפה כ' הרב"י כיון דמילי דרבנן נינהי הם אמרו דת"ח יכול לקבוע רוכלתו באתרא דלאו דילי' ויפה פסק מ"ב דיוצא בדיינים כן נראה לפענ"ד .

ואיפסקא הלכה מאן דלא שייך בכרגא דהכא מעכבין עליו והטעם דהשייכי' בכרגא דמלכא שכרו מהמלך המקום וכל הזכיו' שאפשר שיזדמנו ע"י מקומו וארצו והמה מוחזקי' בזה אין רשות למו /למי/ שאינו משלם שכירות למלכות ולא שכרו המקום והזכיות נקפח /לקפח/ פרנסתם של אלו ולא גרע ממי ששכר בית מחברו שכל הזכיו' שלו ואין לאחר רשות בו וע"כ לא פליג הש"ך סי' ר"ס סקי"ד ט"ו אלא שהוא של משכיר אבל אדם אחר בודאי אין לו רשות לזכות בדבר ועיין סי' רס"ח סמ"ע סק"ט ומזה נשתרבבו דיני הקדישין שאין לאורחי' הבאים ממקום אחר זכיו' בהם מן הדין משום שבה"כ שייך לבני העיר וכל הזכיו' שיפלו בו שייך לבני העיר דוקא כמהרי"ל בתשובה סי' ל"ו ורמז עליו בד"מ י"ד סו"י שע"ו אלא מהרי"ל תלה זה בשיטת הראב"י ואנן לא קי"ל כהראב"י עיי' ש"ע א"ח סי' קנ"ג ובמג"א סקי"ז וצ"ע ואין כאן מקומן ואמנם מאן דשייך בכרגא ובר מבואה אבר מבואה שכינו לא מצי מעכב דשניהם שכרו זכות המבוי ואם כי זה קדם ועשה חנות לא יכול בזה לעכב על חבריו וליטול ממנו זכיו' שלו אך אבר מבואה אחרינא מספקין לא איפשטא וקולא לנתבע ולא מצי מעכב כ"כ כל הפוסקים ולכאורה קשי' משעלי' /מש"ס ל"י = לא יחפור =/ כ' ע"ב כיבד וריבץ לאוצר מה /מהו/ ולא איפשטא ופסקי' קולא לתובע וכן ראיתי שהקשה בנתיבת המשפט נ"ל לעולם קולא למוחזק והכא כל בני כרגא מוחזקי' בזכיו' העיר כולה לקבוע חנות בכל איזה מבוי שירצו אם לא ימחו משום רבו דרך ושוב כשקבע זה חנות במבואו ונסתפק אם אוסר על חברי' /חברי' בני מבואה אחריני נשארם הם

בחזקתם אך בבונה אוצר וזה בונה רפת בקר מפסיד בידי' אוצרו של זה ע"כ אם אפי' רק כיבד וריבץ וכל שום הכנה שעשה לאוצר וזה הבא אחריו רוצה להפסידו טרחתו שהכין לאוצר הראשון הוה כמוחזק ומעכב עליו ואה"נ אי עבר ובנה רפת בקר שוב אין זה כופהו לסתרו כמבואר להדי' בש"ע סימן קנ"ה בסמ"ע סקי"ב י"ג ויש לעיין מהרי"ט סי' קל"ג ודבריו צ"ע לכאורה ממתני' ב"ב כ"ה ע"ב ספק זה קדם ובש"ס כ"ד ע"ב מ"ש מבור דאמרת לא יקוץ וכו' ויש לחלק וק"ל .

ואולי י"ל לפמ"ש רמב"ם פ"ו משכנים הלכה ח' כופי' בני מבוי וכו' הי' שם א' מבני מבוי אומן וכו' והיינו כסברת דוחק לחלק שכל תוס' ב"ב כ"א ע"ב ד"ה וגרדי וכו' ואך זה בעל החנות הראשון המציא מציאה זו דאי לאו הוא פתח תחלה ופייס לבני מבוי שהניחו לו שוב לא הו"מ בר מבואה אחריני לקבוע כאן בשום אופן וא"כ אין בדין שיפסיק לי' חיותי אף על גב דשייך בכרגא דידי' ובזה נסתפק ר"ה ברי' דר"י ואין להאריך .

ויש כאן ב' תנאים בר מבואה דנפשי דלא מצי מעכב היינו אי לא יהיב סייארי' אבל אי יהיב סייארי' מצי מעכב והרי"ף והרמב"ם לא הביאו זה הדין אולי ס"ל דדחי' בעלמא הוא דמהא לא תסייען לר"ה אבל לקושטא אין לחלק בכך וא"ת הך בריתא כרשב"ג ואנן קיי"ל כרבנן וכר"ה ברי' דר"י כנ"ל לפי דעתם מ"מ כל הפוסקים חולקי' בכך והתנאי השני הא דאבר מתא אחריני מעכב היינו כל אומנו' חוץ ממלמדי תינוקות ויבואר לפנינו בסייעתא דשמי' .

התנאי הראשון דיהבי סייארי' יש בזה ג' שיטות רש"י פי' נותני' עין בהבטם להיות נוהגי' לרוץ למקום שרואו' שם מזונות הלכך כיון שהכיר דהחורו ונתן שם מזונות בטוח הוא שילכדנו דה"ל כמאן דמטא לידי' ונמצא חברו מזיקו אבל הכא מי שבא אצלי יבא ומי שבא אצלך יבוא כוונתו מבואר דלא מיירי שפירש זה מצודה לצוד דגים אלא דג ידוע גדול שיתן זה עיניו בו ללכודו ע"י שנתן מזונו לתוך החור שרגיל הדגים לבוא שם ואז ילכדנו ע"י המצאה או חכה וכשהם פורשי' מצודה לוכדי' הדג ההוא שהי' הוא בטוח שיבוא לידו וכיון שהי' מובטח שיבוא לו והרי זה לוכדו אסור וה"ה אם כבר היו הקונים בחנותו וגמר הפסוק ולא חסר כלום באופן שהי' בטוח שיקחו ממנו ובא זה ומוליכם לחוץ ה"ל גזל אבל לקבוע לו חנות בצידו אפי' לא יבוא עי"ז שום אדם לחנותו של זה הלא לא הי' בטוח שיבוא שום אדם אצלו אין כאן גזל אף על גב דאי לא הי' קובע חנותו בצידו עכ"פ הי' בחק האפשרי שיבואו אצלו ועכשיו ממש נמנע מ"מ אין בו גזל כיון שלא הי' בטוח אלא דסוף לשונו של רש"י קשה קצת דמסיים אבל הכא מי שבא אצלי יבוא ומי שבא אצלך יבוא משמע אינני מזיקך בידי' אלא כפשטי' ליזל ומי שירצה יבוא משמע אי בטוח שלא יבוא שום א' הי' אסור וזה אינו דבר והיפוכו מתחלת דברי רש"י והכי ה"ל אבל הכא לא הי' בטוח שיבואו אצלו לטחן או לקנות וצ"ל דס"ל לרש"י כיון שהוא הי' יחיד בהמבוי א"א שלא יבואו אצלו עכ"פ איזה טוחני' ועכשיו אי הי' מפסיק חיותי' לגמרי שלא יבוא עוד שום אדם אסור משום דהיינו כמו דג שנוטל ממנו מה שהי' בטוח שהרי הי' בטוח שעכ"פ א' או שנים יטחנו אצלו ע"כ צ"ל דה"נ עכ"פ איזה יבוא אצל זה ואיזה אצל זה רק שפוחת לו מכדי פרנסתו לו הי' בטוח בלאו הכי נמי שיבואו כולם אצלו ע"כ אינו מעכב ודוחק מנ"ל לרש"י זה .

ובמתני' ס"פ הניזקין מצודות דגים יש בהם גזל משום דרכי השלום וקאמר ש"ס באוזלי ואוהרי כ"ע ל"פ דהוה גזל גמור דכלי שיש להם תוך נינהו וקנו ל' כליו כי פליגי בלחי וקוקרי והקשו תוס' אי אפי' דג שכבר נצוד בחכה שלו אין בו גזל אלא משום דרכי השלום איך קאמר בשמעתין מרחיקי' מצודה מן הדג דיהיב סייארי ובטוח שילכדנו ולא יהא שכבר לכדו והועלה בחכה אפ"ה אין בו אלא משום דרכי שלום ות' תוס' התם בשהעלה בחכה במקרה והזדמן והכא בציד שאומנתו בכך יש בו גזל גמור אפי' לא נצוד רק שבטוח שילכדנו .

שיטה ב' לרמב"ם /לרמב"ן/ בחידושי' מרחיקי' מצודת הדג מן הדג רוצה לומר ממצודתו של זה שגם הראשון פירש מצודה וכיון שפירש מצודה מרחיקי' הם המצודי' שלהם וקאמר משום דיהבי סייארי' שכמה פעמים שהדגים כבר במצודה שלו וכבר הי' בטוחי' לו ושוב כשיראו מרחוק מצודי' של אלו ובתוכם מזונות יקבצו ממצודה שלו לתוך שלהם ונמצאו גזל אותו להדי' ולרמב"ן קשה איפכא הא באוזלי ואוהרי הוה גזל ממש דכליו קונים לו ובשמעתין משמע דהגזל הוא רק מטעם יורד לאומנתו ואלו לא פסקי' לחיותי' בכך לית לן בה ונ"ל נהי מי שנוטל בידיו מתוך אוזלי ואוהרי של זה ה"ל גזל ממש דכליו קנו לו מ"מ אי אירע שקפצו הדגים מתוך המצודה וחזרו למים הרי הם הפקר ומותרים לכ"ע כמציל מנהר ומזוטו של ים וה"נ מכיון שרואי' הדגים מאכל במצודה אחרת וקופצים לתוך המים ושטי' למצודה האחרת הוו אלו זוכים מן ההפקר רק שגורמי' בניזקו של זה שיקפצו הדגים ממצודה שלו ומשו"ה אי לאו דאומנתו בכך הוה שרי וגריע אפי' מלחי וקוקרי שנוטלו בידים מחכה של זה והכא גרמא בעלמא היא .

ולשיטה זו דוחק קצת לשון מרחיקי' מצודה מן הדג דהל"ל מרחיקי' מצודה ממצודה כיון דהעיקור /דהעיקר/ הוא במה שניצודו במצודתו של ראשון וכי האי גוני דקדק ביש"ש וי"ל דג מת קאמר שמניח במצודה כפי' ר"מ אביו של ר"ת בתוס' קידושין והנה לכאורה י"ל הא דפליגי במרדכי יש דנין דין מערופי' ויש שאין דנין דמערופי' הוה קצת בטוח כעין יהיב סייארי דפירש"י ולא הוה בטוח כפירוש של רמב"ן שכבר בא לידו וניצוד והשתא פליגי בפירש"י ורמב"ן והיינו דמייתי רמ"א ס' קנ"ו ד' מחלוקות יש דנין מערופי' היינו כפירש"י ויש אין דנין היינו פי' רמב"ן וכבר כתבתי דעכ"פ מהפך בחררה הוה נמצא איכא עוד ב' דיעו' דמייתי מ"מ יש מתירי' אפי' לכתחלה כר"ת דהוה הפקר ויש אוסרי' על כ"פ כרש"י וסייעתו דבהפקר נמי שייך הפוך בחררה והנה רמב"ן כתב יש פוסקי' כר"ה והוא כ' דלא מחוור דסוגי' דשמעתא משמע ר"ה ברי' דר"י פליג אר"ה ורבנן דרשב"ג פליגי אדר"ה ונ"ל היש פוסקים כר"ה טעמי' כנ"ל דמפרשי' יהבי סייארי כרמב"ן ודחוק הוא בלשון הבריתא דה"ל למימר מרחיקי' ממצודה אע"כ דחי' בעלמא הוא מהא לא תסייען דה"א דמיירי ביהבי סייארי אבל למסקנא אינו כן ואשנויי דחיקא לא סמכינן ופסקו כר"ה .

שיטה ג' שיטת הריאן מיגאש הובא בשיטה מקובצת למס' ב"ב דיהבי סייארי שהדגים שולחי' שלוחים ובורחי' ממקום המצודו' והענין שזה הצייד נתן עיניו בדג גדול שמחיתו ממנו כדגים של רבב"ח ורוצה ללכדו ואינהו דייגים פורשי' מצודו' ללכוד דגים קטנים כדרכם והוא מעכב על ידם עד כדי ריצת הדג מהלך פרסה דטרם שיוצא הדג הגדול ממקום מנוחתו אל מקום חורו של זה שהניח מזונו' שולח שלוחי' דגים קטנים

לראות אם יש עקולי ופשוטי על הדרך וכשרואי מצודה פרושה מודיעים לו ותו לא יבוא לידי צייד הזה שהטריח עליו ללכודו והיינו דאיכא בין מצודו' לרחיים דהכא פסקי לחיותי לגמרי שהרי לא יבוא לידו זה הדג כלל והכא ברחיים פחת' לחיותי' ולא פסקי' דהרי גם אצלו אפשר שיבואו לטחון אבל הכא פסקי' לחיות מההוא דג לגמרי והחילוק העיקר הוא בין פסקי' לפחת' לחיותי' ע"ש וצריך קצת לדחוק בלשון ר"ה נמי אמר דקפסקות לחיותי' וצ"ל דר"ה קאמר שזה טוען כן ושומעי' לו ומעכבי' על אידך וש"ס מסיק דאינו כן דלא הוא אלא פחיתות חיות ולא פסיקא ולשיטה זו אפי' הי' בטוח שיבוא לידו כרש"י או כרמב"ן מ"מ לא עדיף מלחי וקוקר ואף על גב שאומנתו בכך כיון דלא פסיק לחיותי' לגמרי ואמנם אי פסקי' לגמרי מההיא מילתא אפשר אפי' לא הי' בטוח כל כך מעכב על ידו ועוד יש חידוש דין לשיטה זו דלרש"י ורמב"ן האחרון נהנה ממה שהי' בטוח לראשון ולשיטה זו אפי' אין השני נהנה בדג זה שטרם בו הראשון רק שמעכבו שלא יבואו לידו אפ"ה אסור ובאמת בלשון הריאן מיגאש שלפנינו קשה להבין פירושו איך יברחו ממצודו' הרבה ולא ממצודה א' וכפי מ"ש נחא ומ"מ לדינא אין נפקותא .

והרב"י מייתי דברי אביאסף שבמרדכי ומבוי הסתום מג' צדדי' רק בצד א' נכנסו לו וראובן דר בסופו הסתום ובא שמעון לדור נגד שאין הגוי יכול לילך אצ"כ ילך תחלה לפני פתח שמעון נראה דיכול לעכב עליו כדר"ה וכ"כ בהגה' מי"י פ"ו משכנים ועל זה נבנה יסוד הראשון שבתשו' רמ"א סי' י' וצ"ע אי פסק כר"ה מה צורך לאורך הזה ואי ס"ל הלכה כר"ה ברי' דר"י אך בהא מודה ק' מנ"ל הא ועוד א"כ איך כ' הגה' מי"י דפסק כר"ה ברי' ונלע"ד דודאי הך דר"ה קשה מ"ש רחיים דנקיט דוקא וע"כ הי' נראה לאביאסף דר"ה לא אמרה אלא בכי האי גוני שמעכב הראשון על השני שאין אדם עובר להשני קודם שיגיע לפתחו של ראשון כגון במבוי סתום וזה שייך ברחיים שמשמיע קול וכל עובר עליו יודע ושומע ביום ובלילה שיש כאן רחיים ומי פתי ילך אל השני כיון שהראשון קודם לו נמצא פוסק לחיותי' לגמרי וכעין אביאסף מיירי בחנות פתוחה וחנוני יושב ופירות לפניו וכל עובר במבוי פוגע בראשון תחלה ופוסק לחיותי' לגמרי אבל שארי אומנו' כגון חייט ובורסקי לא שייך דין זה בשום אופן אפי' דר בראש המבוי וזה בסופו מ"מ אין הכרח שילך אל הראשון ולא אל השני כי מנא ידעי כ"ע שיש כאן חייט או בורסקי וליכא אלא פחת' ולא פסקי' לחיותא ומזה לא מיירי ר"ה ומסייעא לי' הש"ס ממצודה דמפרש כהריאן מיגאש דנתן עיניו בדג גדול וע"י מצודה שבאמצע הדרך פסיקי' לחיותי' לגמרי שלא יבוא הדג אל גבולו כלל ודחי ש"ס דלמא שאני דגים דיהיב סייארי כפירש"י או רמב"ן שהי' בטוח בו וגם פסיק לחיותי' אכן אפי' פסיק חיותי' לגמרי ולא הי' בטוח בו לא ואין כאן סיוע לר"ה ומ"מ דיחוי בעלמא הוא מהא לא תסייען אבל הלכתא כר"ה היכי דפסיק לחיותי' לגמרי מעכב אבר מבואי' אפי' אינו בטוח ור"ה ברי' לא פליג אדר"ה כלל אלא מיירי משארי אומניו' וחניות של אומניו' שאינם דומי' לרחיים ודג או במבוי מפולש שאינו אלא פוחת חיותי' ולא פוסק לגמרי ובזה יש לחלק בין שייך בכרגא דהכא ללא שייך. ובזה א"ש דאמר ר' יוסף מודה ר"ה בתינוקות של בית רבן וקשה בתרתי מ"ט נקט ר"ה דלית הלכתא כוותי' וכל הפוסקים הביאו ונדחקו דנפקא מני' לדידן לבר מתא אחריתי והוא דוחק ותו מ"ט נקט תינוקות שב"ר ולא נקיט שארי עושה מצוה לרוב הפוסקים דקיי"ל כוותי' דכל עושי מצוה אינם מעכבי' זע"ז

ולהנ"ל ניחא דתינוקות של בית רבן משמיעי קול מקרון כדמשמע במתני' דכייל פי' קול הפטיש וקול תינוקו' של בית רבן לאוקמתא דרבא אף על גב דמתני' מיירי נמי מטעם נכנסי' ויוצאי' מ"מ אמת כן הוא שמפורסם בית מדרש של תינוקות ופוסק לחיותו של זה שאחריו ובכי הא מיירי ר"ה והלכתא כוותי' דליכא מאן דפליג אבל שארי עושה מצוה לא שייכי כלל בדרי"ה .

אלא לפ"ז יש לעיין מאי פריך ש"ס מבריייתא דחנות ומרחץ אדר"ה דלמא התם בפוחתי חיותא ולא בפוסק חיותא מיהו בריתא י"ל מדיהיב טעמא אתה עשה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי משמע דאין לחלק ע"כ פריך שפיר אבל מאי מסיק כתנאי דר"ה כרשב"ג הא כרבנן נמי אתי דאפי' נימא מלמד תינוקות דבריתא היינו תשב"ר כשיטת ר"ש בר אברהם בתוס' מ"מ הא מצי איירי במבוי מפולש שאינו פוסק לחיותא כיון שנכנסי' לה משני צדדי' ומכ"ש אי מיירי במלמד תינוקות של נכרים דודאי לא בשופטני עסקי דמלמדי' דתם ותפלתם אצל ישראל אלא במלמדת אומנות כתיבה ותשבורת כמ"ש רמב"ם ולפנים כזאת בישראל לא למדו בני ישראל בילדותם שום אומנו' כ"א תורה כר' נהוראי שלהי קידושי' ועיי' כתו' מ"ט ע"א ע"כ נקוט תינוקו' נכרים ולעולם באומנות מיירי ולא אוושא מילתא כולי האי בקולם ולא דמי לרחיים ועי' פי' משנה רמב"ם גטין ס"פ האומר ועוד לענין תשב"ר אי אינו דר ממש בצידו ויש בתים אחרי' באותה מבוי בין זה לזה הרי יכול ללמוד עם בני מבוי שלו ולא פסיק לחיות' לגמרי אלא פחת לחיות' ואפי' כרבנן נמי אתי' והוה תינוקות דומי' דבורסקי ואינך ואמאי מוקי לר"ה כתנאי וי"ל אה"נ אלא בריתא אמאן תרמי' דקתני בי' טעמא שזה עושה בתוך שלו אבל למסקנא אה"נ ר"ה כרשב"ג ומחלקתו אתי' והלכתא כוותי' וזו היא שיטה מחוורת שסמך עלי' רמ"א בתשובה הנ"ל ולהאי שיטה כל בפסק חיותי' מההיא מידי לגמרי ואומנתו בכך אפי' לא הי' בטוח שיבוא לידו לא כבטחון דרש"י ולא כרמב"ן ורק שנגמר הפיסוק וכדומה אסור מן הדין והוה גזלן גמור כמ"ש רוקח דמייתי יש"ש הוה זהיר ולא תשיג גבול רעך ולא תקח מחייתו וכו' ואין לך גזלן כמותו ואם לא ישמע לקול מורהו יש להבדילו ולנדותו עד שיתן עוותיהו ולשיטה הנ"ל אפי' אינו נהנה מדג של חברו כלום מ"מ חייב .

התנאי השני דאפי' בר מתא אבר מתא אחריני דלא שייך בכרגא דמעכב היינו כשאינו תשב"ר דהיינו מקרי דרדקי אבל מקרי דרדקי לא מצי מעכב ובספרי' שלנו הגירסא דאמר מר עזרא תיקן וכו' ותוס' מחקו אך בתר הכי גרס' וניחוש דלמא אתי לאיתרשל ומשני קנאת סופרים תרבה חכמה וברמב"ן משמע דלא גרס הך ק' אלא סתם מודה ר"ה במקרי דרדקי משום קנאת סופרי' וכו' .

ונראה ודאי למאן דס"ל דוקא מקרי דרדקי א"כ שפיר גרסי' טעמא משום קנאת סופרים אבל למאי דקי"ל ה"ה לכל אומני מצות אין מעכב א"כ מ"ש דנקט הכא טעמא משום קנאת סופרי' טפי מבשארי אומני מצות אע"כ גרסי' וניחוש דלמא אתי לאיתרשולי פי' אם לא יהי' פרנסתו בריווח יתרשל מללמוד יפה וכדומה ומשני אדרבא הא עדיף קנאת סופרים תרבה חכמה וברוכלי' וכי הני לא שייך אתי לאיתרשולי דודאי לא יעזוב חנותו בשבילו שגם אחרים יבואו בעיר אבל מלמדי' יתרפו ממלאכתם אי לאו דראו חכמינו ז"ל הא עדיפא דקנאת סופרים תרבה חכמה .

מזה נ"ל בכל מלאכת שמים דאיכא למיחש לאיתרשולי ולא שייך קנאת סופרים תרבה חכמה אין להתיר להזיק חברו אדרבא יש להחמיר ולאסור טפי למגדר מלתא ומכ"ש היכי דע"ז מזלזל הפרגמטי' והסוחר' מפסידים מקחם דע"כ לא אמרי' זכור לטוב אלא היכי דמוכר בזול וירויחו הקונים ולא מפסיד המוכרים מהקרן אבל לקפח פרנסתם לא דהרי מתריעי' על פרגמטי' בב"ב צ"א ע"א אפי' על יין ושמן מכ"ש על מלאכת שמים דאתי לאתרשולי ובמ"כ מתי"ט פ"ה ממע"ש משנה ב' דהרי כ' שרבו הפירות ואין קונה ע"ש ואיך תלה זה בפלוגתא דר' יהודה הלא בכי האי גוני מתריעי' על הפרגמטי' ואיך יניח לזלזל המקח. והנה הנהיגו רבותינו הקדושים אשר מפיהם אנו חיים ומימיהם אנו שותים לגוזר /לגזור/ חרמא ושמתו' על מדפיס' ספרים שלא ישיגו גבול מדפיס' הראשונים על זמן מה ובדקתי בספרים ומצאתי הסכמה קרוב למאתים שנים ונרא' שהתחיל זה אחר שהדפיס מהר"ם פאדוה ספרי רמב"ם שלו והשיג נכרי אחד גבולו וגזר רמ"א גזירתו כמבואר בתשוב' מכאן ואילך החלו לגדור בפני פורצי פרץ ורגולי לכתוב בהסכמה שלא יהי' שלוחי מצוה ניזוקין ואין הכונה שלוחי מצוה כבא"ח סי' תל"ב כמו שהשיב לי גאון א' התם אין ניזוקין הבטחה היא מהקב"ה שלא יזוק ומ"מ אפי' אמר בשביל שיחי' בני ה"ז צדיק גמור אלא שצריך שיהי' בשעת מצוה אבל אח"כ לא ואמרתי בחידושי שזה מבואר בקרא ופנית בבקר והלכת לאהליך ודרשי' שתמצא אהליך אך בתנאי ופנית בבקר מיד ולא יעכב יותר מהמשכת זמן עלייתו לרגל ולינה ומיד יפנה ואז הובטח שימצא אהלו בשלום אבל מה שמעכב יותר אח"כ אין כאן הבטחה שימצא אהלו בשלום אא"כ מתעכב למצוה אחרת להקריב עוד קרבנו או כמ"ש תוס' בב"ב כ"א ע"א ד"ה כי מציון וכו' ואז מתחיל בטחון שלא יזוק מאותה מצוה אבל בטחון הראשון אינו נמשך אלא על בקר וכ"ז התם אבל הכא לשון מושאל בעלמא הוא דעל כ"פ מדפיס' ספרים ותגריהם ותגרי תגריהם שלוחי מצוה הם אעפ"י שכל כוונתם להנאת עצמם ואחז"ל ר"פ מקום שנהגו שעל העוסקי' המה שלא לשם שמים התפללו אנשי כה"ג שלא יתעשרו שאם יתעשרו לא יתעסקו ש"מ שצריכי' להם אף על פי שעוסקי' שלא לשמה וכל הרוכלים עוסקי' שלא לשמה אפי' ר' אלכסנדר' בציפורי עוסק הרוכלות הוא להשתכר פרנסתו ולא להמציא בשמי' לבנות ישראל ומ"מ צריכי' לחוש להם והכא בנידון הנ"ל ידוע שהמדפיס א"א אם לא ידפיס ספרים למאות ולא לפנים ואנחנו עם ה' מעטי' במדינה זו וא"א שימכרו במדינה זו וספרי ש"ס ופוסקי' ומפרשיהם לא יצרכו אלא לשוקדי' תורה ומועטי' הם בעו"ה וכיון שא"א להדפיס כ"א סך עצום ורב ע"כ כולי עלמא כחדא מתא יחשב וכולהי שייכי בכרגא דמרא עלמא ית"ש ואם ידפיס עוד אחר ספר זה במשך זמן קצר אפי' מאה פרסאות מפה לא ימכור זה ספריו נמצא הפסיד את שלו ומי פתי יקרב אל הדפוס בודאי בספרי' קטני' סידורי' ומחזורים השוים לכל נפש כל מדפיס סגי לזה בבני מדינותינו ראיתי במחזורי קטנים שנדפסו באמסטרדם שנת תצ"ח שהסכימו הגאוני' שלא לגזור חרם וכו' על הגאון מהר"א ברודא כשגגה יצאה שנתן הסכמה וחרם על מחזור קטן ואפי' בש"ע קטנים לא נהגו לאסור אם לא שיש בו דבר מחודש כמ"ש בהקדמה והסכמת ש"ע קטן של הגאון בית אפרים אבל שארי ספרי תלמוד בודאי אתי לאתרשולי ומי ידפיס ויהי' קרוב להפסד ורחוק מן השכר ולא יהי' ספרי' מצוי לעוסקי' תורה ע"כ ראוי' הי' לגדור גדר ואפי' לא יהי' מן הדין ואף עפ"י שלא נמנו עליה חכמי ישראל בצירוף ובמנין א' מ"מ המנהג שנהגו הכל מכמה מאות שנים ומצאתי בסוף ס' מקח וממכר לרבנו האי

שנדפס שנת שס"ב נתנו הסכמה וחרם על עשר שנים ובאו עה"ח כמה גאונים ובתוכם הגאון מו"ה יהודה סראואל המופלג הידוע והגאון מו"ה יוסף פאמיגא בעה"מ ס' פורת יוסף הנדפס אצל שיטה מקובצת על ביצה וע"ש בהסכמת הג' שאגת ארי' שהי' זה המחבר שנת ש"ן ונתן הסכמה הנ"ל שנת שס"ב ובש"ך בלי סמ"ע נדפס שנת ימ"י המשי"ח לפ"ק הסכי' ונתן חרם הג' מה' שעפטיל ז"ל ומה' העשיל ז"ל בשנת ת"ב והג' עבודת הגרשוני ובעל ב"ש ז"ל ע"ש ואין פוצה פה ומצפצף הוה כהסכימו כלם ומדפיסי' כלם ניחא להו בהאי תקנתא וכבר כ' רמ"א בתשו' סי' נ"ב בהאי ענינא דמשיג גבול דמופלג בתורה יכול לגזור נידוי בכך אפי' אינו תלמידיו ונ"ל מש"ה גזרו על המדפיסי' משום דרובם אינם ת"ח ומחוייבי' ע"כ לכנוס בעול מופלגי תורה גוזרי גזירו' אבל על הקונים לא גזרו דרוב קוני ספרים ת"ח הם ואולי לא יהי' נכנעים לגאונים ההמה אף על גב דלא שכיחי גדולי' כ"כ דעדיפי' מגאוני המסכימים מ"מ אחזו בסנסני ענוה וגזרו על המדפיסי' ובפרט דאינהו גופיהו ניחא להו ויש לתמוה על הרמ"א בתשובתו אחר שהאריך שמדינא גוזר חרמו ופורש מכמרתו מ"מ לא גזר אלא על בני מדינתו ולכאורה היינו טעמא משום שרוב יסודותיו בנוי על המדפיס ולא על הקונים רק מ"ש ביסוד השלישי אבל שארי היסודו' הכל על המדפיס ע"כ לא עצר חיל לגזור על הקונים ת"ח שהם חוץ למדינתו ודברי ריב"ש סי' רע"א נמי הם כשגזר על ת"ח שחוץ לגבולו ואינם תלמידיו כעובדא דהתם וא"כ שיש עכ"פ מנהיג ת"ח במדינה אחרת החולק עליו על זה אבל הכא כ"ע וכל גאוני ארץ ניחא להו להטיל גודא על משיגי גבול .

ואפי' נימא חלילה שטעו או הטעו העולם בחרם שנתנו ע"ד אשוו וזביני ואי לא דרישנא לכו וכו' ועי' סמ"ע סי' י' מ"מ שנהגו כך וכבר הי' כל מדפיס בטוח שלא יבוא אחר וישיג גבולו נמצא היו בטוח במערופי' שלו יותר מצודת דג לפירש"י ופסיק חיות טפי הרבה ממצודה ורחיים לאביאסף דהתם מניעת הריח והכא מפסיד את שלו שהוציא עליו כמה אלפי' דלא סגי בלא"ה בדפוס ולא מקרי לגבי השני הפקר דהרי יכול להרויח בספר אחר אם זה הדפיס ש"ס ידפיס הוא רמב"ם למה ידפיס ש"ס כמותו והלא הראשון אינו יכול לעסוק בדבר אחר שכבר הוציא הוצאותיו על ש"ס והוא יכול לדפוס רמב"ם וכדומה העל זה לא יגזרו נח"ש ברוך שבחר בהם ובדבריהם וכביר מצאו אנשי חיל ידיהם .

וגם החרם בכתב ס"ל להגאונים דהוה שבועה וחרם וכבר הארכתי בזה במקום אחר וסמ"ע סי' ע"ב וש"ך בי"ד סי' רל"ב סקי"ב כבר הלכו בו נמושו' בתשו' חו"י סי' קצ"ד האריך ובאמת כשכותב שבועתו בפועל בזה הלשון הריני נשבע כך הוה שבועה גמורה ק"ו מדיבור דמעשה עדיף מדבור ואם כי הארכתי בזה בתכלית האריכות במקום אחר פלפלתי בדברי שב יעקב ח"ז ד"ה סי' מ"ט ככל הצורך כעת נ"ל עוד ראי' ממ"ש חי' ריטב"א ספ"ק דמכות בפשיטות דאפי' לרש"י דס"ל מפיהם ולא מפי כתבם שלא ישלחו עדותם לב"ד היינו כששולחי' אבל אם המה עומדי' לפני ב"ד ומניחי' כתבם ואמרי' מ"ש כאן אנו מעידי' זה הוה מפיהם ע"ש יצריך לומר דמודה לסברת ר"ת דאלם גמור לא מהני גם זה כיון שאינו יכול לומר בפ"י מ"ש כאן אני מעיד דאלת"ה תקשי לי' סוגי' דגטין ע"א ע"א וק"ל מ"מ כ' הריטב"א והסברא נוטה כך דהרי קי"ל בסנהדרי' ופסקי' בש"ע אף אני כמוהו כשר אפי' בדיני נפשות מן התורה ובמגדף הורגי' על זה אף על פי שלא העיד

כלום אלא אמר אף אני כמוהו ומ"ש זה מ"ש כאן אני מעיד לפניכם ולפי זה צ"ע גדול מ"ט הצריכו שיעיד העד הראשון ויברך השם ויחייבו לקרוע הלא טוב שיכתוב את ברכת השם ולא יוציאנו מפיו ולענין עדות סגי אפילו בד"נ כשיאמר זה מעיד בפניכם אע"כ אין שום חילק אדרבא גריע טפי מעשה מדיבור וכמ"ש חו"כנ"ל דעת הגאונים כותבי חרמי ההמה ואין לזלזל ומ"ש בתשו' רשב"א שבב"י א"ע סי' צ"ו היינו באינה יכולה לכתוב אלא להרכין אבל אם יכולה לכתוב לית טב מיני' ויש לעי' קצת בתשו' רמ"א שהטיל גודא על הקונים משום וכו' תמכרו ממכר לעמיתך ומשום דנקיטא שוקא לת"ח וקשה אם עי"ז נוכל להטיל גודא על הקונים א"כ אמאי כ' טור ח"מ סי' קנ"ו בשם רמ"ה אי איכא נכרים דמזבני וליכא רווחא לת"ח מותר לכל אדם למכור הלא אסור לקנו' מהם קודם שמכר עמיתך וכו' היכי דאסור למכור קודם שמכר ת"ח סחורתו ה"נ אסור לקנות כ"א מעמיתך וצ"ל דרמ"א דקדק דהא לית לי' רווחא לצורבא מרבנן ומיירי שעיבור המשא ומתן והריוח הוא מקונים ארמאי ולא מקונים ישראל שהם מועטי דמועטי והת"ח שפתח חנותו אדעתא דקוני גוים פתח וכיון דאיכא נמי מוכרי' גוים אין לו רווחא לת"ח ומפסיד ישראל על מגן וע"כ הכי הוא דאל"ה הא דרמ"א היא משנה שאינה צריכא ופשיטא יותר מביעא והת"ח בעצמו לא יבקש זה לנקוט שוקא לארמיי' ולהפסיד אחיו אע"כ כנ"ל דודאי הקוני' ישראל בלא"ה לאו רשיעי נינהי או הב"ד יכוף אותם לקיים או קנה מיד עמיתך נמצא עכ"פ מרויח במאי דנקיטנא לי' שוקא דקונים ישראל יקנו ממנו ולא משארי ישראל וזהו סד"א דנקיטנא לי' שוקא לת"ח קמ"ל כיון דעיבור הריוח הוא מקוני ארמאי' ואדעתא דדהו הביא סחורתו משום רווחא פורתא דקוני ישראל לא נפסיד הפסד רב לסוחר ישראל והשתא זה שייך דוקא בשארי סחורה אבל ספרי קודש שהיא סחורה שאינה נמכרת אלא לישראל דוקא יפה כ' רמ"א בתשובה לאסור על הקוני' מהאי טעמא דאו קנה מיד עמיתך ומטעמ' דת"ח. נמצינו למידן/למידין/ במדפיסי ספרים אפי' יהי' מדפיס מן העמים שאינו צריך לשמוע לחכמי ישראל ועוד אפילו גזר המלכות שלא להבי' ספרים מחוץ למדינה לתוך מדינתו וא"א להבי' ספרי' ההם למדינה ועוד אפי' ניתן רשות להמדפיס הזה מהמדפיס הראשון להדפיס ספריו לא הותר כלו עיי' מרדכי פ' חזקת הבתים בענין חזקת היישוב דמייתי בהגהת רמ"א סס"י קנ"ו והכא אומדן דעת דלא הותר אלא לזה במדינתו כי סמך שהישראל' חוץ למדינתו לאו רשיעא נינהי לעבור על או קנה מיד עמיתך ואי לא צייתו רובץ עליהם דברי רמ"א בתשובה הנ"ל ואך פשיטא שאין רשות לשום מדפיס ישראל לקבוע בדפוס במשך זמן החרם הראשון ועיין תשו' זכרון יוסף.

וא"כ בשארי מדפיסי' כ"ש במי שהוציא דבר חדש ובתנאי שלא יהי' חי' תורה ופסקי הלכות שאסור ליטול שכר וליהנות ממנו בעה"ז אבל מגיהי ספרים ופוסקי טעמי' דמותר ליטול עליהם שכר וכגון החכם השלם מו"ה וואלף היידנהיימר שי' שנודע לי מהגאון מחנה לוי ז"ל כילה כמה זמנים בהגהת הפיוטים ולתרגמם בלשון אשכנזי ואלמלא הוא הפיוטים כבר נשתקעו ולא נאמרו בדורות הללו כידוע והוא טרח וקיבץ כמה ספרי' למאות הנצרכי' לזה העסק והוציא ממון רב והשכין ספריו ועדיין נשאר חייב כל זה כ' לי הגאון הנ"ל ז"ל וגאוניו רבותינו חסידי אשכנזי זצ"ל קבעו שכרו למינקט לי' שוקא על כ"ה שנים שלא ישיג אחר גבולו אלא שלא הי' ביכולתו להדפיס בפ"א מה שיספק/שיספיק/ לכל ישראל על כ"ה שנים ע"כ מדפיס וחוזר

ומדפיס והכל הוא ליטול שכרו כאילא ביבנה וכמגיה' ספרי' בירושלים וכת"ח שמלמדי' הלל' שחיטה וקמיצה שיטלו שכרם מתרומת הלשכה וכחנני' בן חזקי' בן גודי שהעלה לו ג' מאות גרבי שמן פ"ק דשבת ע"ש ומשמע משל ציבור העלו לו דאל"כ ה"ל למימר והעלה לו אע"כ משל ציבור ואלו הם נטלו בשעת מעשה ומעות מזומן והוא נוטל עכשיו לפרוע חובותיו ממה שעבר ואינו נוטל מעות מתוכן אלא נקיטות שוקא בעלמא ושאר המדפיסים ידפיסו מחזורים אחרים או ספרים אחרים ולמה יהנו במה שהמציא הוא וה"ל כציד דגים אליבא דר"מ אביו של ר"ת בתו' פ' האומר שהוא הצייד גרם קיבוץ הדגים ע"כ ירחיקו שארי הציידים רחוק פרסה כנ"ל וה"נ דכוותי' בשגם שהוא מלאכת שמים ואתי לאיתרשולי דמי פתי יעסוק באופן זה ויפסיד זמנו וממונו ויבואו אחרים וישיגו גבולו ע"כ יפה עשו הגאונים לגדור בעד המדפיסי' ולא יצאו ולא יהי' שלוחי מצוה ניזוקי' מחדשים לבקרים לרומם בית אלקינו ולהעמיד חרבותיו ויפוצו חוצה מעינותיו כנלע"ד ללמד זכות על אבות העולם ולא יוסג גבול עולם יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם הכ"ד אדם מועט לעולם. משה"ק סופר מפפד"מ.

שו"ת דברי חיים אבן העזר חלק ב סימן לז

ועל השלישיתקלא לו אשיבנה על בני הפאבריקע שרוצים לעשות מחיות וליתן אוכלין וכל הצריך לפועלים ישראל ואינם יהודים מחיר שכרם המגיע להם במזומן ומסחר זה הי' לבני העיר והחזיקו בהפאבריקע זו כמה שנים ומזה פרנסתם להחיות עם רב נראה לי שעל פי הדין לא נוכל להחליט לאיסור משום דכל אחד בשלו עוסק ומפורש בירושלמיקלב טעם לזה מה דרמי לי מן שמיא דילי הם ומה דרמי לך מן שמיא דילך היא:

ואני בתשובה הארכתי לפרש דתרווייהו צריכי ורק בזה פליגי רב הונא בריה דר' יהושע ורב הונא [בב"ב דף כ"א ע"ב] אם חנות אצל חנות נקרא קיפוח חיותא אבל במקום שנראה הדבר שהוא מקפח פרנסתו שניהם מודים שאסור ולזה דעת אביאסף [מובא בב"י סי' קנ"ו ד"ה החלק הב'] לאסור במבוי סתומה מצד אחד אך רוב הפוסקים חולקים וסבירא להו דגם בזה אין היזק ברור אבל היכא דהיזק ברור כמו בנידון דידן שלא יקנו הפועלים אצל בעלי החניות כי לא יתנו להם מעות בעד שכר פעולתם ובעל כרחם יקנו אצל מחזיקי הפאבריקע והיזק ברור בודאי אסור ליקח המחיה מבעלי החניות ועיין בתשובת הרשב"א גבי חייט [ח"ו סי' רנ"ט] מביאו הרמ"א ז"ל סי' קנ"ו [סוף סעיף ה'] וכעין זה הורה ליקלג בעל פה בפלפולי עם הגאון בעל המחבר ספר ישועות יעקב ז"ל ולכן לדעתי אסורים לעשות התחדשות:

אך אין להחליט הדבר כי מחמת תשות כחי אינני פוסק כעת שום דין לחלוטין אך אני מחוה דעתי והבוחר יבחר. לכן בכל אלו השלשה דינים יעיין עם הבד"צ ועם איזה גדול הדור ואם יסכימו בדבר כן יקום והי' שלום. יום ה' טו"ב אדר א' תר"ל:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פא עמוד א

ואת אשת רעהו לא טמא - שלא ירד לאומנות חבירו.

שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק א סימן לח

ברור טעמי הפס"ד בדבר אנשים שהלכו מביהכ"נ של רבי אחד שהתפללו אצלו ויסדו בגבולו ביהכ"נ אחר על עצם הליכה משם וקפוח פרנסתו ח' דעשי"ת תשי"ח.

בדבר הרבי שתבע מאלו שהתפללו אצלו מיום שקנה ביהכ"נ שלו קרוב לשלש שנים ואח"כ יסדו בגבולו ביהכ"נ אחר אשר ע"י זה השיגו גבולו וקפחו פרנסתו וגם הוזל שיוי ביהכ"נ שלו ע"י זה אשר אי אפשר למכרו בלא הפסד גדול מאד כי לביהמ"ד אינו שוה כלום ולדירה וכדומה אין למי למכור משום שיצטרכו להוציא הרבה, כי אם לא היו מייסדים ביהכ"נ אחר כל מי שהיה דר שם ואף מי שהיה בא אח"כ לדור שם היה מתפלל אצלו, ואף שיש שם עוד ביהכ"נ אבל אינו לפי רוח היראים ועתה כשיסדו הם שהם אנשים חשובים הלכו הרבה מהיראים שהיו הולכים אצלו לביהכ"נ שיסדו הם. והם השיבו כי לא היה אפשר להם להתפלל בביהכ"נ של רב זה, מצד שינוים בנוסח ובניגון התפלה אשר הוא בלבול גדול להמתפללים שלא הורגלו בזה, וגם מצד שדרכו של הרב לקלל ולהפחיד ולבזות כמו שאירע איזה פעמים שזה קשה לסבול, וגם שאיזה מהתפללים שם זלזלו את רבם הצדיק שא"א להם לסבול זה ולכן היה להם הרשות להפרד ולקבוע ביהכ"נ אחר, ואומרים שלא עשו שום פעולה ולא בדברים להמשיך אנשים שילכו לביהכ"נ שלהם. והרבי השיב שבכל העת היה בשלום עם כל אדם והפחדות שלו היה רק פעם אחת להציל את עצמו מהוצאת שם רע ופעם השני לא היה ענין הפחדה רק התעוררות בעלמא שכל אחד צריך רחמים ויותר לא היה שוב חרחורי דברים ביניהם.

הנכון לע"ד שלא היה רשות לא להם ולא לשום אדם ליסד ביהכ"נ אחר במקום הסמוך שע"י זה ודאי שהרבה מאלו שהיו הולכים אצלו כשלא היו מייסדים ביהכ"נ האחר ילכו לביהכ"נ האחר שיסדו דיש בזה איסור מהפך בחררה ויורד לאומנות חברו כמבואר בחת"ס חלק חו"מ סימן ס"א דבדבר שאין מקום לשניהם איכא איסור יורד לאומנות חברו אף לבר מאתיה אף לר"ה בדרי"י ב"ב דף כ"א והובא בפ"ת סימן קנ"ו סק"ג. ואף שעדיין נשארו אצלו אנשים שמתפללים שם כיון שהוקטן המנין כל כך עד שאין לו כדי חייו והוזל ע"י זה ביהכ"נ שלו בהרבה מאד הוא ודאי קפוח הפרנסה שאסור. ומפורש כן ברש"י ב"מ דף ע"א ד"ה יורד דאף רק למעט מזונותיו של חברו אסור בדין יורד לאומנות חברו משום דלמעט מכדי חייו הוא כפסוק לגמרי. ופשוט שכדי חייו מיקרי כדרך ההוצאה לאנשים בינונים ממדרגתו בחשיבות, וראיה מכדי חייו שהתירו להלוות לנכרים בריבית שהכוונה לכל ההוצאה לא רק למזונות לבד וכן הוא באיסור יורד לחייו שהוא בממעט לו שלא יהיה לו כדי הוצאתו אף שעדיין ישאר לו למזונות מצומצמין.

וכ"ש הכא שמייסדי ביהכ"נ האחר אינו להרוחה שיותר אסור כי כל הטעם שמתיר ר"ה בדרי"י לבר מבואה

דידיה הוא מטעם אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי, שהוא מטעם שהראשון ג"כ לא היה לו רשות לאסור עליו לקפחו מלהרויח מעסק כזה, ולא שייך זה בעושה השני שלא להרוחה שנמצא שהראשון אינו מקפחו בכלום והשני מקפח לראשון שבזה מסתבר שאסור אף שהוא רק להפחית ולא לקפח לגמרי. ויותר מזה מצינו ביו"ד ס"ס רמ"ה ברב שמותר מצד קנאת סופרים ללמד לרבים אף שיש שם רב ומ"מ אסור לקפח פרנסת הראשון בדברים שהם בהיתר ברור, ואף בדברים שהוא פרס שאנו בושים כמו מגיטין וחליצה נמי כתב הש"ך ס"ק ט"ו שמצד המנהג אפשר יש למחות בזה, ואיירי התם ברב שלא קבלוהו כפועל לשלם לו בעיני הכנסה אלו כמפורש בד"מ שם ובתה"ד סימן קכ"ו וסימן קכ"ח, ומש"כ ברמ"א כגון שהקהל קבלו הראשון עליהם לרב כוונתו רק שקבלוהו לקראו רב וממילא היו נותנים לו כל אחד שהטריח אותו בגיטין וכדומה הפרס הקצוב ע"ז. ועיין בחת"ס יו"ד סימן ר"ל שבשכרוהו כפועל אף מדינא אסור לקפחו אף בפרס דגיטין וכדומה, ומש"כ החת"ס שם אבל בזה"ז שמקבלים ועוקר דירתו ממקומו ובא לכאן, פשוט שלא דוקא עוקר דירתו שאין חלוק דשוכר פועל אם הוא מאותו מקום או עוקר דירתו ממקום אחר. וכ"ש בכאן שלא שייך בבתי כנסיות היתר דקנאת סופרים וגם ההכנסות מביה"כ הם בהיתר גמור שאסור לאחרים לקפחו.

ומכיון שהוא דבר איסור מדין יורד לאומנות חברו לא שייך להתיר בשביל הטענות דשינוי הנוסחאות במקצת ושינוי הנגון בתפלות ר"ה ויו"כ שכל אחד מתפלל מתוך הסדור שאין הבלבול מבטלו מתפלה, וכ"ש אחרי שכבר הורגלו שלש שנים שכבר נתרגלו בהם. וכן שאר הטענות ממה שאירע שקלל והפחיד בשביל שציערוהו וזלזל איזה פעמים אין כדאי להתיר איסור לירד לחייו, דמה שתניא בקידושין דף כ"ח הקורא לחברו רשע יורד עמו לחייו ופירש"י דהוא אף למעט פרנסתו ולירד לאומנתו, הוא רק כשהוא היה המתחיל ולא כשציערוהו ומצד צערו קרא להמצערו רשע. וגם לשון קאמוניסטן גוים שאומרים שאמר בכעסו מסתבר שאינו כקורא רשע, משום דקאמוניסטן הוא שם לא על הרשעות אלא על הפארטיי /מפלגה/ והרבה רשעים בעולם שאינם קאמוניסטן וא"כ ידוע לכל שהוא רק שם זלזול בעלמא שאמר שהנהגתו בזה הוא כהקאמוניסטן. וכן הוא כשקורא ליהודי גוי שידוע לכל שהוא רק זלזול בעלמא שהנהגתו בזה כגוי, ול"ד לקורא רשע שאומר ממש שהוא רשע שכן יבינו השומעים קריאתו. ואף בקורא רשע הא רש"י בב"מ דף ע"א פליג ע"ז וסובר שאסור לירד לאומנתו ולמעט מזונותיו. וכ"ש שטענתם שאחד מהמתפללים ביזה את רבם שהרב אינו פושע כלל בזה שאין כדאי להתיר איסור לירד לאומנתו. ולכן להנצל מהאיסור שכבר נעשה מוכרחין לפייסו בממון ובמחילה עד שיתרצה וימחול. ולא סגי בכאן לבקש מחילה ג' פעמים ולהחשיבו לאכזרי כשלא ימחול בחנם, כי מאחר שיש לו הפסד ממון וטענת איסור בדין התורה רשאי שלא למחול עד שיפייסוהו בממון אף שאין מוציאין זה בדיינים.

והנה על אלו האנשים שהתפללו אצלו יש עוד איסור דמדרכי שלום דיליף מהרי"ק שורש קי"ג מהא דמערבין בבית ישן מפני דרכי שלום שאיתא בגיטין דף ס', דכמו כן אסור לשנות מקום התפלה אפילו היכי שיש קצת טעם, משום דבהא נמי איכא חשדא שיאמרו שהוא או בני ביתו אינם מהוגנים ואיפסק כן בש"ע או"ח סימן

קנ"ג סעיף י"ז. ומסתבר שאף להי"א שהביא המג"א בס"ק מ"א שבמקצת שרוצים להתפלל במקום אחר רשאים כיון שגם בביתו מתפללים, הוא רק כשלא היה לבעה"ב שהתפללו בביתו פרנסה מזה, רק מצד חזקת מצוה שבזה אולי סובר הי"א דליכא גם חשדא כשנשאר מתפללים שם כדאיתא בפמ"ג אבל כשיש לבעה"ב פרנסה מזה איכא חשדא אף כשנשאר שם מתפללים, דהרי יאמרו הכל שודאי לא היו הולכין משם להפסידו אם הם מהוגנים. ולכן אם הטעם שהלכו משם הוא טעם קלוש אין רשאים אף להי"א שבמג"א. ולהטעם השני שיכול לומר שאין רצונו לילך למרחוק, מסתבר ודאי שאין רשאים לילך משם כשיש לבעה"ב פרנסה אף רק מקצת, דהא חזין שאף רק בשביל הנאה מועטת שהיה לבעה"ב שהתפללו שם דלא יצטרך לילך למרחוק ואף שהוא נגד שכר פסיעות, אסרו מפני דרכי שלום, אף שליכא שום טעם מדינא לשעבד את האחרים לעשות לו הנאה זו דלא שייך בכלל שעבודים וחיובים על דבר כזה, כ"ש שיש איסור מצד תקנה זו מפני דרכי שלום למנוע ממנו הנאת ממון שזה האיש לו מכל מתפלל אצלו ונמצא שלכל הטעמים אין רשאים אף מעט מאלו שקבעו להתפלל אצל רב זה לילך משם למקום אחר אף להי"א שבמג"א.

אך מצד איסור זה דדרכי שלום, אם יש להם טענה גדולה היו רשאים כדאיתא במג"א סימן שס"ו סק"ז והפמ"ג בסימן קנ"ג סק"מ כתב דבטענה רבה משנין ולא חיישינן לחשדא, שכוונתו אף אם החשד יהיה בדבר אחר שליתא מ"מ לא תקנו לאסור מפני דרכי שלום, והטעם אולי משום שלזה איכא דרכי שלום איפכא. שלכן אף ששינוי הנוסחאות והנגינה אינם טעמים חשובים אף להתיר איסור זה אחרי שכבר הורגלו ג' שנים, אבל הטעמים דהפחדות והזלזולים יכולים כשמקפידין להחשיב זה לטעמים חשובים להתיר איסור זה דדרכי שלום. אבל אינם טעמים להתיר איסור החמור דיורד לאומנתו שהחת"ס מסיק בסימן ע"ט דהוא מדאורייתא עיין שם. ואם האמת הוא כדברי הרבי שאין להם הטענות אלו אסורין אבל אין שייך להשביע על זה מכיון שהוא רק לאיסור ולא להוצאת ממון והם יחושו לנפשם אם האמת כדברי הרבי.

והנה עתה שנבטל כבר ביהכ"נ שיסדו במקום הקרוב והולכין להתפלל בישיבה דברוקלין דהוא מקום רחוק בקביעות מניין והוא גם מקום שמתפללין שם מתחלה, אם הוא רחוק כל כך שלא נחשב בגבולו שבשביל קביעותם לא ימשכו שעוד אנשים שהיו הולכין להתפלל בביהכ"נ של הרבי ילכו לשם ליכא איסור השגת גבול, ואם המנין דמתחלה היה שם ג"כ מאנשים חרדים הרי היה ביהכ"נ כזה מתחלה ואין לאסור אף אם גם מכאן ילכו לשם אם לא ישפיעו עליהם. אבל עכ"פ טענה השניה יש להרבי על אלו שהתפללו אצלו מצד תקנה דדרכי שלום ונידון כדלעיל.

ולגרום בהשפעה על אחרים שילכו מביהכ"נ של הרבי איכא ממילא לבד איסור יורד לחייו של חברו גם איסור לפני עור דהרי האחרים יעברו בעצמם. משה פיינשטיין